

Svadbeni običaji u Dobrinju na otoku Krku

Crnčić, Anita

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:052598>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

DIPLOMSKI RAD

Svadbeni običaji u Dobrinju na otoku Krku

studentica: Anita Crnčić

mentorica: prof. dr. sc. Milana Černelić

Zagreb, rujan 2019.

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Svadbene običaji u Dobrinju na otoku Krku* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice prof. dr. sc. Milane Černelić. Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

Vlastoručni potpis studentice :

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Predsvadbeno razdoblje.....	7
2.1. Upoznavanje mladih	7
2.2. Predbračni odnosi i vanbračna djeca	11
2.3. Prepreke za sklapanje braka.....	12
3. Prosidba i zaruke	13
4. Planiranje svadbe i događaji prije svadbe	18
4.1. Vrijeme održavanja svadbe	19
4.2. Mjesto održavanja svadbe	21
4.3. Vjenčanje	22
4.4. Pozivanje	23
4.5. Kumovi	25
4.6. Druga <i>napovid</i> i ručak prije <i>pira</i>	28
4.7. Darivanje	30
4.8. Momačka i djevojačka večer	33
4.9. Svadbena hrana.....	33
4.10. Svadbena odjeća i oprema	37
5. Svadba	39
5.1. Okupljanje kod <i>nevestića</i> i <i>nevestice</i>	40
5.2. <i>Pir</i> na placi.....	45
5.3. Svadbena večera	50
5.4. Nakon <i>pira</i>	54
6. Udovci i udovice	57
7. Zaključak	59
8. Literatura i izvori.....	62
9. Popis kazivača	63

1. Uvod

Rad se bavi opisom i analizom predsvadbenih i svadbenih običaja na području Dobrinjštine, odnosno na području općine Dobrinj¹. Naglasak je u radu na promjenama koje su se kroz vrijeme dogodile u razdoblju od 1950-ih godina 20. stoljeća do danas, iako se u radu razmatra i razdoblje do 50-ih godina, kada kazivači navode podatke za to razdoblje. Promjene nekih običaja nije uvijek moguće vremenski precizno odrediti, jer novije varijante ne zamjenjuju starije varijante tako očito i brzo. Cilj je rada opisati konkretne promjene koje su se dogodile, a svrha proširiti znanje o svadbenim običajima na području Dobrinjštine.

Podaci o predsvadbenim i svadbenim običajima na Dobrinjštini prikupljeni su polustrukturiranim i strukturiranim intervjuima, proučavanjem dostupne literature i izvora te metodom autoetnografije. Ovaj se rad prvenstveno temelji na rezultatima terenskih istraživanja, ali je i nadopunjen dostupnom literaturom i izvorima. Za rad su važni tekstovi Stjepana Širole *Manji prinosi. Pir u Dobrinju na Krku* (1933.), u kojem Širola vrlo kratko, na 2 stranice, opisuje dan svadbe, i tekst Iva Jelenovića *Neki proljetni običaji u Dobrinju na otoku Krku. Mesopusni i svadbeni običaji u Dobrinju (otok Krk)* (1948.), u kojem se nalaze zanimljivi zapisi o nekim dijelovima predsvadbenih i svadbenih običaja. Osim toga rad je zanimljiv i za filološku analizu, zbog toga što Jelenović piše na dobrinjskoj čokavici i označava naglaske u dijelu rada. Ta dva teksta su najstariji tekstovi koje sam pronašla o svadbenim običajima na Dobrinjštini. Uz njih je važan i zapis o dobrinjskoj svadbi u radu Nevenke Trubić-Uravić pod naslovom *Narodni običaji u Dobrinjštini* (1995.). Trubić-Uravić opisuje svadbu u Dobrinju, ali napominje kako se to odnosi i na širi prostor, prostor Dobrinjštine (no ne navodi konkretne lokalitete, osim što u napomeni spominje Gostinjac, kao mjesto prebivališta jedne kazivačice). Ne daje točnu informaciju o kojem vremenu se u zapisu radi, osim što kaže „nigda“ (nekad), no prema tome koga je u napomeni na kraju rada navela kao kazivačicu – Maricu Trubić iz Gostinca, rođenu 1905. godine, pretpostavljam da se približno radi o prvoj polovini 20. stoljeća.

Terenska istraživanja provela sam u srpnju, kolovozu i rujnu 2019. godine² s 32 kazivača (21 žena, 11 muškaraca) različite dobi, spola, obrazovanja i socijalnog statusa. Najstariji kazivač Ivan (Ive) Crnčić rođen je 1928. godine, a oženjen je 1953. godine, a najmlađe su

¹ Općina Dobrinj obuhvaća sljedeća mjesta: Čižići, Dobrinj, Gabonjin, Gostinjac, Hlapa, Klanice, Klimno, Kras, Polje, Rasopasno, Rudine, Soline, Sužan, Sveti Ivan, Sveti Vid, Šilo, Tribulje, Žestilac, Županje.

² Terensko istraživanje sam provodila u srpnju (25.7.2019 i od 29.7. do 31.7.2019.), kolovozu (1.8. i 2.8.2019., te 28.8 i 30.8.2019.) i rujnu (6.9.2019.).

kazivačice Marina Kirinčić i Nina Lenić, rođene 1995. godine (nisu udane). Svoj sam rad bazirala na godinama kada su kazivači sklapali brakove, jer smatram da je tako lakše razumjeti promjene koje su se dogodile i zabilježiti kada su se dogodile. Na kraju rada nalazi se popis kazivača koji sadrži datum i mjesto rođenja svakog kazivača, trenutno prebivalište i datum i godinu održavanja svadbe. Terensko sam istraživanje provela u sljedećim lokalitetima: Dobrinj (2 kazivačice), Županje (2 kazivača), Čižići (2 kazivača), Sužan (2 kazivača), Gabonjin (3 kazivača), Polje (4 kazivača), Hlapa (4 kazivača), Šilo (11 kazivača). Nisu svi kazivači rođeni u mjestima u kojima sada žive, već su se ženidbom, ili iz nekog drugog razloga, preselili u navedena mjesta, a isto tako, njihova najuža rodbina (o čijim su mi svadbama kazivali) živi i u drugim mjestima na Dobrinjštini, pa sam tako imala kazivanja i za ostala mjesta na Dobrinjštini. Među lokalitetima nema znatnih razlika, a one koje sam istraživanjem zabilježila, opisala sam u radu. Izradi upitnice i terenskom istraživanju pristupila sam nakon iščitane dostupne građe o svadbenim običajima na Dobrinjštini, i dijelom na otoku Krku. Tom sam se građom poslužila kako bih odlučila na što obratiti pozornost tijekom terenskog istraživanja. Iako većinu pitanja iz Radićeve *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* (1897.) smatram preopćenitima da bi ih u potpunosti mogla primijeniti u svojoj upitnici i terenskom istraživanju, svejedno sam posegnula i za njegovom upitnicom, da ne bih možda propustila postaviti neko pitanje kazivačima. Prije odlaska na teren već sam znala ponešto o svadbenim običajima ovoga kraja, jer dolazim i ja s Dobrinjštine, iz malog mjesta Županje. Prema tome, upitnicu sam sastavljala i prema vlastitim znanjima i sjećanjima. Upitnicu, koja je imala desetak stranica, podijelila sam u 14 kategorija³, kako bi mi bilo lakše pratiti razgovore i postavljati pitanja. Neke od tih kategorija (npr. pozivanje, kumovi, darivanje) postale su u radu posebna poglavlja. Razgovore sam uvijek započinjala s pitanjem „Kako ste se upoznali i zaručili?“, jer sam smatrala da ću tako već na početku kazivače navesti da mi zaista govore o sebi i svojim iskustvima, a ne o modelu idealne svadbe. Kako su se tijekom intervju pojavljivale neke nove teme (npr. druga *napovid*) postavljala sam kazivačima i nova pitanja tijekom razgovora, te tako nadopunjavala svoju upitnicu. Nisam se čvrsto držala redoslijeda pitanja iz upitnice, puštala sam kazivače da mi prvo sami govore, i da se prvo sami prisjete svadbenih običaja, jer mi je bilo zanimljivo slušati o čemu će mi prvo govoriti, čega će se prvog sjetiti. Zanimljivo je kako se je većina kazivača, između ostalog, prvo sjetila svih stvari koje su njihove svadbe, i svadbe drugih,

³ Prošnja i zaručke, planiranje svadbe, kumovi, djevojačka i momačka večer, pokloni, ručak prije svadbe, pozivanje, događanja prije svadbe, događanja tijekom svadbe, događanja poslije svadbe, odnos želja i mogućnosti, hrana, odjeća i obuća, ostalo (sve što se nije moglo svesti pod jednu od ovih kategorija).

učinile posebnima na bilo koji način (neka nezgoda, zanimljiva prepreka ili komedija, najljepše uređen stol, najpitkije vino, loša frizura ili torta koja se raspala do sale), što pokazuje da su zaista htjeli govoriti, i jesu, iz perspektive življenog iskustva. To, dakako, ne znači da nije trebalo pitanjima ponekad potaknuti priče o takvim iskustvima. Kazivače s kojima sam razgovarala poznajem i oni poznaju mene, što mi je uvelike olakšalo intervju i stvorilo opuštenu i pozitivnu atmosferu. S kazivačima sam razgovarala u njihovim domovima, što je također pridonijelo opuštenosti. S bračnim parovima sam razgovarala tako da su oboje bili prisutni, što je omogućilo međusobno nadopunjavanje priča i ponekad poduže dijaloge, u kojima bi nekad zaboravili da ja sjedim s njima. Istraživanje sam započela s meni bliskim ljudima (obitelj, prijatelji i poznanici), a nakon toga sam razgovarala s prijateljima i poznanicima mojih roditelja. Kazivače nisam pitala samo o njihovim svadbama, već i svadbama njihovih obitelji, rodbine i prijatelja. To je rezultiralo snimkama razgovora koje traju i do 4-5 sati, jer su kazivači bili spremni sa mnom sjediti dugo i odgovarati na sva moja detaljna pitanja, a usput su mi ispričali i neke druge zanimljive životne priče, koje nisu tema ovoga rada. Teško je razgovor s ljudima koje poznaješ svesti samo na pitanja iz upitnice i istraživanu temu. U rad su, kroz citate, uklopljena i njihova pojedinačna iskustava, sjećanja i razmišljanja te jedinstvena i zanimljiva kazivanja. Tijekom razgovora sam uvijek ispitivala kazivače iz koje pozicije govore – kao mladenci, kumovi, sudionici svadbe (*pirovjani*), kao pomagači na svadbi ili gledatelji – i o kojem vremenu govore. Smatram da sam tako uspjela dobiti realnije opise svadbi i kontekst, a ne samo puko opisivanje idalne svadbe. Za rad su bili jednako važni i svi neformalni razgovori s prijateljima i poznanicima s Dobrinjštine. Takvi su razgovori nadopunili moje istraživanje i pomogli mi da shvatim određene promjene.

U rad sam uklopila i vlastita predznanja i sjećanja. Tako sam metodom autoetnografije svoja iskustva učinila smislenima, kako to navode Carolyn Ellis, Tony E. Adams, Arthur P. Bouchner u tekstu *Autoethnography: An Overview* (2010.). Što se broj razgovora povećavao, to sam sve više razmišljala o osobnim iskustvima i bilježila ih. Dogodilo mi se ono što Valentina Gulin Zrnić (usp. 2006: 89) naziva revalorizacijom osobnog iskustva, a Ellis, E. Adams i P. Bouchner (usp. 2010: 9) uspoređivanjem osobnog iskustva s istraživanjem. Istraživanje je tako kod mene potaknulo bogatije sjećanje i potaknulo me na razmišljanje o nekim proživljenim situacijama, te me je potaknulo na usporedbu mojih sjećanja s istraživanjem. Autoetnografija priznaje i subjektivnost, emocionalnost i istraživačev utjecaj na istraživanje, ne pretpostavlja da takav utjecaj ne postoji (usp. *ibid*: 3). Gulin Zrnić (usp. 2006: 87) ističe kako istraživanjem u vlastitom društvu i kulturi istraživač ne može izbjeći svoje

iskustvo, koje nije samo terensko, situacijsko nego i životno. Za mene sudjelovanje na terenu nije započelo istraživanjem – „boravak na terenu“ za mene je život kod kuće, ja sam promatrač, istraživač, i sudionik (usp. ibid.: 76). To sa sobom nosi i opasnost neprepoznavanja specifičnosti, a s druge strane omogućilo mi je produbljivanje općenitijih odgovora (usp. ibid.: 77). Istraživanje na domaćem terenu nosi i karakteristiku „temelnog bivanja unutra“ (*basic insideness*), što podrazumijeva dijeljenje osnovnih znanja, osjećaja pripadnosti, emocija istraživača s istraživanima (usp. ibid.). Moje „temeljno bivanje unutra“ potvrđuju komentari poput „Tr [pa, op. A.C.] znaš kako re [ide, op. A.C.], čo ti moran reć?!“. Kazivači su za neke običaje smatrali da ih poznajem, s obzirom da sam iz tog kraja, pa nisu smatrali da mi nešto moraju spomenuti i opisati. Za mene je „temeljno bivanje unutra“ podrazumijevalo i spremnost na odgovaranje ponekad privatnih pitanja koje su kazivači postavljali meni. S obzirom na temu, očekivala sam pitanje „A kad ćeš se ti udat?“. Na to sam imala spreman odgovor: „Ne još!“, što bi kazivače, uz smijeh, zadovoljilo, i tu bi se razgovor uvijek nastavio dalje. S druge strane, bila sam spremna na to da kazivači možda neće htjeti razgovarati sa mnom o nekim temama, baš zato što se poznajemo. O financijskom aspektu svadbe bilo je teško razgovarati. Na postavljena pitanja o odnosu želja i mogućnosti, financiranju svadbe, novcu kao poklonu, teško sam dobivala odgovore. Pretpostavila sam da bi to moglo biti i iz straha da ne kažem drugim kazivačima, jer su me mnogi nakon nekih odgovora upitali: „Ali nećeš to napisat?“ ili „Čo ćeš to i drugimi reć ili samo tebi rabi?“. Ja to, naravno, nisam učinila – niti sam kazivačima govorila o razgovorima s drugim kazivačima, niti sam o financijskom aspektu nečije svadbe pisala i dalje ispitivala, ako to kazivači nisu htjeli. Tijekom istraživanja susrela sam se i s problemom cenzuriranja vlastitih znanja i sjećanja – kako pisati o podatku koji je vrijedan spomena, a da se ne sazna o kome je riječ i gdje taj netko živi. Najčešće takav podatak ne bih spomenula, jer nisam pronašla način kako to učiniti, a da ništa ne upućuje na određene osobe. Ellis, E. Adams i P. Bouchner (usp. 2010: 30, 31) smatraju etička pitanja povezana s prijateljstvom i poznanstvom te „brige oko odnosa“ (*relational concerns*) važnim dimenzijama istraživanja, koje se moraju imati na umu tijekom cijelog proces istraživanja i pisanja.

2. Predsvadbena razdoblje

2.1. Upoznavanje mladih

O upoznavanju mladih prije zaruka, pronalasku potencijalnih bračnih partnera i mjestima upoznavanja i okupljanja mladih, nisam toliko opsežno razgovarala s kazivačima, kao o

nekim drugim temama. No, kazivači su rado o tome govorili, čak i kada im nisam postavila takva pitanja. U radu ću, za početak, iznijeti i neke sakupljene informacije i kazivanja o tim temama⁴.

Svakim zarukama i braku prethodi upoznavanje bračnog partnera. Upoznavanje bračnog partnera 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća na području Dobrinjštine, ali i na otoku Krku, bilo je ograničeno. Otočna su mjesta i područja, između ostalog i Dobrinjština, dugo vremena bila relativno zatvorene sredine. Prema kazivanju Štefice Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja), upoznavanje bračnog partnera bilo je otežano jer prometna infrastruktura nije postojala, niti je bilo osobnih vozila⁵:

„Drugda ni, drugda je to tako bilo, nisi se mogo dogo ženit, ako ne stalno poč na feštu. Mogo si poč odevuda do Dobrinja, do Resiki, do Županj, najdoje do Krasa. Hodeć simo i tamo, kamo si mogo poč. Po danu. Koga si mogo vit. Drugo, dokla ni bilo... Mi smo bili na otoku, ni bilo mosta. S kuda je ki prišo? Ako je ki vanka šo čo delat po se je tako oženi. A ovo je bi otok, to je bilo zatvoreno, ni bilo povezano, ali ako ne na trajekt, trajekt je potla bi (...) Ako ne, vaporon poč i tamo bit“.

Svi su se kazivači upoznali na Dobrinjštini. Kazivači su većinom poznavali buduće bračne partnere⁶ prije nego su *frajari bili*⁷. Upoznavali su se u mjestu, u školi, na feštama (slavljenje svetaca zaštitnika nekog mjesta), tijekom sezonskih poslova, a 80-ih godina i u Haludovu⁸. 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, prema kazivanju Dragice Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila), odlazak u crkvu je također bila dobra prilika za upoznavanje: „onda ti se je jako hodelo i na soku vičernju [misu, op. A.C.]“. Iako o maškarama kao mjestu upoznavanja nisam pitala kazivače ništa, prema nekim⁹ kazivanjima smatram i maškare kao vrijeme i mjesto upoznavanja potencijalnih partnera, sve od 50-ih godina do danas, 2019. godine. Zanimljivo je kazivanje Dragice i Iva Crnčića (vjenačni 1953. godine, iz Šila) o upoznavanju i sastajanju s djevojkama 50-ih godina (a napominje Ive da je tako i prije bilo). Tada su mladići često išli

⁴ S obzirom da o temama o kojima će se govoriti u ovom poglavlju nisu prikupljeni potpuni podaci, dodatni razgovori i analiza mogli bi biti temom nekog drugog istraživanja.

⁵ Prva trajektna linija na otoku uspostavljena je 12. travnja 1959. godine na relaciji Šilo – Crikvenica, a prvi se trajekt zvao Bodulka – to je ujedno i prva trajektna linija u Hrvatskoj (usp. s.n. 2018). Prije toga postojao je od 1905. godine parobrod (vapor), no to nije bio pretjerano udoban putnički brod – bio je građen kao lučki remorker i predviđen za prijevoz tereta, iako je bilo moguće ukrcavati putnike (usp. Turčić 1996: 124). 1980. godine otvorio se za promet Krčki most (usp. ibid.)

⁶ Osim ovih kazivača: Nada i Dragan Simović (Dragan je iz Srbije), Mila Milanković (pokojni muž iz Bosne), Marija i Antun Plišić (Marija je iz Porta na otoku Krku), Jelena i Mirko Crnčić (Jelena je iz Dabra u Lici), Marina i Robert Čop (Robert je iz Gerova u Gorskom kotaru).

⁷ Prije nego su bili dečko i cura.

⁸ Haludovo je bilo luksuzno hotelsko naselje, otvoreno 1970. godine u Malinskoj. Bilo je to središte zabave na otoku Krku 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća.

⁹ Dragica Crnčić, Ive Crnčić, Andreja Car, Tončić Car.

u posjete djevojkama, što se zvalo *hodit na fraj* ili samo *fraj*¹⁰. Ive je s još dva prijatelja došao u posjet Dragici i tako su se oni mogli bolje upoznati: „Ako se ta divojka tomu dečku dopala, on je drugu večer dolazil sam“ (Ive Crnčić, Šilo)¹¹. Posjet rodbini ili odlazak na rad u polje u drugo selo također su bile dobre prilike za upoznavanje partnera. Tako su se početkom 50-ih godina upoznali Ive i Dragica Crnčić (Ive je prolazio često kraj njene kuće na putu do komada zemlje koji je obrađivao) te Marija Brnić i Antica Malatestinić (iz Sužana) sa svojim muževima (posjećivali su rodbinu na Sužanu). Zanimljivo je i to kako su kazivači od 80-ih nadalje koristili termin *hodit skupa*, za biti u vezi, biti dečko i cura, dok su kazivači vjenčani 50-ih, 60-ih i 70-ih godina beziznimno koristili termin *bit frajari*. Prema kazivačima¹², dob od 20 do 25 godina smatrala se sve do 80-ih godina 20. stoljeća najprikladnijom dobi za udaju djevojke, a nešto starije od toga, do 30 godina, za ženidbu mladića¹³. Kazivačica Štefica Pavačić (iz Polja), udana 1967. godine, napomenula je da više nije bila mlada kad se udala u dobi od 24 godine. Isto su napomenuli i kazivači Anica i Antun Šantić (iz Čižića), vjenčani 1976. godine. Sada, 2019. godine, tu dob ne smatram starom dobi za udaju, a ne smatraju ni moji poznanici i prijatelji na Dobrinjštini. U čestim sam neformalnim razgovorima, s mladima koji imaju između 25 i 30 godina, razgovarala o udaji i ženidbi, a zaključak je uvijek da ima vremena.

Poželjna osobina djevojke¹⁴ (prema kazivanju Dragice Crnčić, udane 1953. godine, iz Šila), 50-ih je godina 20. stoljeća bila da bude dobra težakinja, jer se imalo puno obradive zemlje, koju je netko morao pomoći obrađivati. Dragica mi je uz to ispričala i kako je mama njenog budućeg muža, provjerila zna li ona štogod raditi, pa joj je dala da zakrpa čarape i samelje pšenicu za kruh:

„Kad san ja prvi put došla u Hlapu kod njega, pitala san 'Ča remo delat?'. A njegova mama je rekla da će mi dat za sašit čarape. Ona je donesla tih čarap, pete raščupane, i neke stare druge, da od starih zakrpan druge, a ja neman pojma. Muka me je ulovila, nis znala ča ću od toga. Mene je bilo sran! Ženin se, a ne znan kako ću to zakrpat. (...) Meni su oči padali, meni se sada čini da mi oči padaju [od tog zadatka, op. A.C.]. (...) A drugi put, dala mi je čenicu za mlit, za kruh, a ja ne znan ni kuda u podrum“.

¹⁰ Oba su naziva potvrdili kazivači Dragica i Ive Crnčić.

¹¹ O ovakvim posjetima govorili su samo kazivači Dragica i Ive Crnčić.

¹² Prema kazivačima koji su se vjenčali 50-ih, 60-ih, 70-ih i Anton i Anka Feretić, koji su se vjenčali 1984. godine.

¹³ S kazivačima vjenčanima 80-ih godina 20. stoljeća sve do 2016. godine nisam direktno razgovarala o najprikladnijoj dobi za udaju, ali iz razgovora mogu zaključiti da se od 80-ih godina puno manje pozornosti pridaje tome.

¹⁴ O poželjnim osobinama djevojaka i mladića spremnih za brak nisam postavljala pitanja. Kazivačica mi je sama odlučila ispričati o tome.

Međusobno poznavanje i poznavanje obitelji potencijalnog bračnog partnera svakako olakšava uklapanje djevojke ili mladića u obitelj. Preduvjet uspješnog braka za Šteficu Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) jest dobro poznavanje potencijalnog partnera i njegove obitelji iz sela:

„Poznavali smo se cijeli život, od škole (...) Možda tako poznaš čovika va dušu. A ovo danas, morda se zaljubiš i misliš da poznaš. Ovako poznaš roditelje i poznaš ga. (...) Poznali smo se, ni bilo potrebe dugo... [hodati, op. A.C.]”.

Kazivač Ive Crnčić (vjenčan 1953. godine, iz Šila) ističe da se bračnog partnera još dugo nakon svadbe upoznavao: „(...) a još se ni danas ne znamo. Tribi vriću soli zajeno pojist“. Nepoznavanje mladićeve ili djevojčine obitelji može stvoriti probleme budućem bračnom paru. Tako je Nadi Simović (udana 1984. godine, iz Hlape), 70-ih godina kada je upoznala Dragana Simovića, majčino nepoznavanje njegove obitelji stvorilo problem:

„Nisu mi skoro dali [da se udam, op. A.C.] (...). Ne toliko otoc, nego mat. Aš je on druga vera, ma ne ni vera, nego otkuda je, ki je, ne zna. (...) Nije njoj bilo jasno, jer je on iz Srbije, i onda je nju bilo malo strah. I onda ga je prihvatila i cijenila. (...) Ali nisu imali nikakvu odlučujuću odluku u braku – meni ne, nema šanse. Kad se zaljubiš, nema...“.

Službeno posredovanje pri biranju bračnog partnera ovim istraživanjem nije zabilježeno. Od 50-ih godina 20. stoljeća na Dobrinjštini roditelji nisu imali odlučujuću ulogu u odabiru bračnog partnera, no mogli su imati određeni utjecaj. Mogli su izraziti svoju sklonost ili nesklonost prema kome, kao i u današnje vrijeme u 21. stoljeću¹⁵, te predložiti nekog, što nije značilo da se predloženu osobu mora prihvatiti kao budućeg bračnog partnera¹⁶. O predlaganju bračnog partnera svjedoči kazivanje Marije Brnić (udane 1954. godine, iz Sužana): „On je meni jedan dan reko – 'Znaš da mi je mat rekla da se za te oženin?' – 'Čo si ti onda mater poslušaj?'. A i meni su rekli isto, pok tako...“.

Prema kazivačicama koje su svoje muževe upoznale 70-ih i 80-ih godina (a udale su se 80-ih i 90-ih)¹⁷, a koje su mi ispričale svoje muke oko neslaganja roditelja s njihovim odabirom partnera (neslaganje nije utjecalo niti malo na njihovo mišljenje), zaključujem kako je utjecaj roditelja uvelike oslabio krajem 70-ih godina. Sonja i Sanjin Kirinčić (vjenčani 1994. godine, iz Šila) ispričali su mi kako Sonjina majka nije bila zadovoljna njenim izborom

¹⁵ Zaključujem iz neformalnih razgovora s poznanicima i prijateljima.

¹⁶ Podatak o predlaganju budućeg bračnog partnera potvrđen je za 50-e godine 20. stoljeća.

¹⁷ Kazivačice: Nada Simović, Biserka Lenić, Sonja Kirinčić.

partnera, ali napominje Sonja da je „mogla govorit koliko je htjela, meni je to samo bi povod za još ju više ne poslušat. (...) A sada – sada ga voli morda i više nego mene (smijeh)“.¹⁸

2.2. Predbračni odnosi i vanbračna djeca

Prema podacima za 50-e, 60-e i 70-e godine, intimne odnose prije zaruka i braka zajednica je do otprilike 80-ih osuđivala, no to ne znači da ih nije bilo: „Ma to nije bilo baš tako, ne“ (Dragica Crnčić, Šilo). A Ive Crnčić (oženjen 1953. godine, iz Šila) dodaje: „Bilo ih je puno va drugon stanju, a nisu smeli spavat“. Stariji su kazivači (koji su se vjenčali 50-ih, 60-ih, 70-ih godina 20. stoljeća) potvrdili da bi djevojci koja je ostala trudna bilo jako teško udati se. A izvanbračne djece je bilo više nego danas, u 21. stoljeću, „aš ni bilo abortusa“ (Ive Crnčić, Šilo).

„Onda je bilo više nebračne djece nego donos, više njih, jer nisu mogli pobačaj udelat. Ka je bila z muškin ta je bila i trudna. Tako da je bilo toliko djece, znaš koliko ih je bilo vanbračno. Ali te ženske se nisu nikad udali. (...) Ni ih htje nijedan, ki će zet tuje dite i hranit ga, ka je drugih slobodnih žen“.

Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila) na to dodaje da ako je netko bio u vezi, a cura je ostala trudna, uslijedio bi brak. No, po selu bi se o tome svakako pričalo: „Zanosila je, zanosila je – Koliko je već noseća?!“. Prema njenim riječima, u tom slučaju, ne bi bilo velike svadbe 50-ih godina 20. stoljeća. Kazivačica Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) govori o jednoj situaciji 60-ih godina 20. stoljeća, u kojoj mlada žena objašnjava koliko se trudnih žena udavalo već prije nje:

„...aš smo bili u Sv. Vidu u jene teti, ontrat pravja jena mlada da se žene, ali da je trudna. A ta teta naša govori, ona je bila malo starija, to je bilo već otkada, 60-ih. Ona govori – 'Ma ča ovo danaska' – da sve su trudni. A ta joj govori – 'Ma ča, ova je bila trudna, ova je bila trudna' – ona joj ih je 10 nabrojila Sveton Vidi“.

Ovdje ću spomenuti i zanimljivo kazivanje iste kazivačice, koju je *mamica*¹⁹ savjetovala o intimnim odnosima prije braka kada je bila dijete (početak 40-ih godina 20. stoljeća):

„Ja ću ti jenu praviti sada čo son zapametela od mamice. Ja to sada pravjan, ma me je prestrašila (...). Evako smo gjedali nevestice va vetrinih, ja son bila divojčica već. Ona govori – 'Znaš čo' – da je lipo imit i frajara i sve, ali da se ne smi poč š njin spat prija

¹⁸ Primijetila sam da su u svim primjerima predlaganja bračnog partnera ili pobune protiv izbora dečka / bračnog partnera majke imale glavnu riječ. Samo je u jednom primjeru, kod Biserke Lenić, otac izrazio neslaganje s njenim odabirom.

¹⁹ Naziv za baku na Dobrinjštini.

nego se oženiš, aš da bi Majka Božja glavu obrnula na bandu (...) kada ide trudna žena pred oltar, znaš. (...) Ja ti nis ondat niš znala. To mi je ostalo va glavi, Isuse, ki strah mi je va glavu stavila. Ja son imela straha. (...) To je samo meni mamica rekla, ne znan dal su i drugimi tako govorili“.

2.3. Prepreke za sklapanje braka

Što se tiče prepreka za brak, osim već navedene trudnoće, najveće su prepreke mogle biti rodbinska povezanost i kumstvo. O kumstvu kao o prepreci za sklapanje braka sa kazivačima nisam razgovarala²⁰, ali sjećam se da su mi neke starije žene, u selu Županje u kojem sam odrasla, kada sam bila dijete (kraj 90-ih godina, početak 2000-ih), govorile o tome kako se *za kuma ili kumu* (pretpostavljam kršteni i vjenčani) *ne moreš oženit*²¹. Rodbinska je povezanost, s druge strane, tek od 70-ih godina 20. stoljeća postala stvarna prepreka. Antun i Anica Šantić (vjenčani 1976. godine, iz Čižića) znaju da su se ženili tada „blizu“ (bili su u bližoj rodbinskoj vezi), ali 70-ih se broj takvih brakova smanjio – zajednica bi takav postupak osuđivala puno više nego 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća. Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) kazuje kako je većina ljudi već krajem 60-ih godina smatrala da „ni to dobro, rod s rodom“, jer će takvi brakovi rezultirati bolešću potomstva, ali izbor partnera za brak bio je smanjen, zbog već spomenute loše povezanosti s udaljenijim selima i činjenicom da je ovo otok, tada nepovezan mostom s kopnom i „s kuda je ki prišo?“. Navodi Zebec (usp. 2005: 74) kako je na otoku Krku općenito bilo uobičajeno da se ljudi vjenčaju unutar svoje zajednice i da sklapaju brakove između rođaka trećeg i drugog koljena, što potvrđuju kazivanja i izvori. A spominje i kako su se u Dobrinjštini pridržavali izreke da će „dobro zrno domaća kokoš pozobat, a ka ne vridi, mora poč drugamo!“. Ovu izreku tijekom svog istraživanja nisam zabilježila. Tolerancija zajednice prema sklapanju braka s rodom bila je puno veća 50-ih i 60-ih godina (prema kazivanjima starijih kazivača, koji su vjenčani 50-ih, 60-ih i 70-ih godina). Već spomenute starije žene u selu Županje govorile su mi, početkom 2000-ih godina, da se nije pametno udati za nekog tko ti je u rodu u 3. koljenu, no neke od njih su i same bile u rodu u 2. koljenu sa svojim bračnim partnerima. Brakovi, u kojima su partneri u bliskom krvnom

²⁰ O ovome s kazivačima nisam razgovarala zato što se nisam na početku istraživanja sjetila da su mi starije žene u selu o ovome govorile. Toga sam se sjetila tek na kraju istraživanja, a kazivači o kumstvu kao mogućoj prepreci nisu govorili.

²¹ S obzirom da ovo nije bilo pitanje u mojem istraživanju, ne mogu ovu informaciju opovrgnuti ili potvrditi, pa to ostaje za neko drugo istraživanje.

srodstvu, nailaze na netoleranciju i danas, ali to ne znači da ne postoje²², samo ih se sklapa puno manje nego 50-ih, 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, gotovo da i ne.

Istraživanje je pokazalo da broj braće i sestara i njihova dob u niti jednom trenutku nisu utjecali na svadbu (ni financijski ni ikako drugačije), ni na izgleda za ženidbu²³: „Ja san bila mlađa, ja san se prije ženila nego sestra“ (Dragica Crnčić, iz Šila). A Ive Crnčić (oženjen 1953. godine, iz Šila) potvrđuje za 50-e godine da „ka je imela boju sreću, ta je bila prva (smijeh)“. Ako bi se bratu ili sestri ipak napravila veća i bolja svadba, neovisno o kojem razdoblju je riječ, Dragica pretpostavljala da bi se zakinuti brat ili sestra uvrijedili: „Isto bi se to bilo malo gledalo – viš, njoj si udela pir, meni nisi“. Za vrijeme prije 50-ih godina 20. stoljeća ne mogu ovaj podatak potvrditi jer nemam ni kazivanja ni izvora za to razdoblje.

3. Prosidba i zaruke

Uz standardnojezični naziv zaruke, kazivači paralelno koriste riječ *zaruki*, dijalektnu varijantu, dok upotreba riječi prosidba ili prošnja izostaje. Također su svi kazivači koristili i glagol *zaprošiti* nekoga ili *zaručiti se* kao sinonime. Stariji kazivači (koji su sklopili brakove 50-ih, 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća) koriste i sintagmu *poć za koga*, u smislu oženiti se ili udati za nekog, ali i zaručiti se. Kazivači riječi prosidba ili prošnja i zaruke ne shvaćaju kao dvije odvojene riječi s dva značenja, koriste ih ili kao sinonime koji se u upotrebi mogu izmjenjivati²⁴ ili koriste samo riječ zaruke. Prema rezultatima istraživanja, u ovom je kraju značenje riječi zaruke višestruko. Koristi se za čin u kojem mladić pita djevojku bi li se udala za njega (ono što bi se moglo svesti pod značenje riječi prosidba), a u tom se trenutku stavlja i zaručnički prsten djevojci na ruku, ali koristi se i kao naziv za obiteljsku večeru ili veće slavlje s obitelji i prijateljima, pri kojem se ne izmjenjuje nikakvo prstenje²⁵. Prema kazivanju Mirjane Mrakovčić (udana 2001. godine, iz Šila), ako su prosidba i zaruke dva odvojena događanja, onda se prosidba odnosi na privatni čin razmjene prstenja ili stavljanja prstenja samo djevojci na ruku, a zaruke su naziv za večeru ili nešto veće slavlje tog čina, bez razmjene prstenja.

²² Štefica Pavačić navodi kako i sada (od 2000-ih godina) zna primjere brakova u kojima su partneri u rodu, a prema pričanjima poznanika i prijatelja, znam i ja.

²³ O ovoj sam temi ispitivala sve kazivače i svi su na pitanja o tome je li broj braće i sestara utjecao na ženidbu i svadbu i je li njihova dob utjecala na redoslijed sklapanja braka odgovorili negativno. Isto tako ni ne poznaju nekog kome jest utjecalo.

²⁴ Upotreba riječi prosidba ili prošnja među mojim kazivačima je zaista vrlo rijetka, npr. Mirjana Mrakovčić, udana 2001. godine, iz Šila, upotrijebila ju je tek kada sam ju ja spomenula.

²⁵ U tom značenju koriste ga Mirjana Mrakovčić (udana 2001. godine, iz Šila) i Andreja i Tončić Car (vjenčani 2016. godine, iz Šila).

Slavlje zaruka među mojim kazivačima nije često, zabilježila sam dva slučaja – kazivači Andreja i Tončić Car (iz Šila), koji su brak sklopili 2016. godine, slavili su zaruke s obitelji i najbližim prijateljima, a uz obiteljsku večeru, zaruke su slavili i Mirjana Mrakovčić i njen muž Bojan (iz Šila), vjenčani 2001. godine. Kazivačice Nada Simović i Biserka Lenić iz Hlape, koje su brakove sklopile 80-ih i 90-ih godina, napomenule su kako znaju da je netko i znao slaviti zaruke tada, no to nije bilo često. Antun i Anica Šantić iz Čižića, koji su brak sklopili 70-ih godina, ne sjećaju se niti jednog slučaja slavlja zaruka, a podaci za 50-e i 60-e godine također pokazuju da se zaruke nisu slavile.

Ive i Dragica Crnčić (iz Šila), koji su brak sklopili 1953. godine, naveli su kako je u njihovom slučaju prosidba bila odvojena od zaruka, a sjećaju se da je tako bilo i prije 50-ih godina. Ive je prvo jedan dan došao u Dragičin dom, bez prstena, i pitao njene roditelje da mu daju Dragicu za ženu: "Bite mi dali Dragicu za ženu?". Oni su rekli 'Ako će ona, ako je ona za, ako je volna, neka bude!'. Zaruke su se odvale nedugo zatim, kada je Ive donio zaručnički prsten Dragici. „To se ni prije, kao mi dva gremo kupit prstene. On je meni doneso od svoje mame ili bake dva“ (Dragica Crnčić, iz Šila) i rekao joj je da izabere jedan od njih, koji želi, što je ona potom učinila i odmah je taj koji je odabrala stavila na ruku. O tome da su zaruke bile jednostavne kazuju i Antica Malatestinić, udana 1950. godine, i Marija Brnić, udana 1954. godine (obje iz Sužana): „Samo je prišo, stavi prsten i šli smo doma“ (Marija Brnić, Sužan). Jednostavnost je obilježila i sve zaruke od 60-ih godina 20. stoljeća do 2016. godine, kada su se zaručili kazivači Marina i Robert Čop (iz Polja) te Andreja i Tončić Car (iz Šila). Primjer Sonje i Sanjina Kirinčića (iz Šila), koji su brak sklopili 1994. godine, ilustrira jednostavnost o kojoj ovdje govorim. Ovaj par je bio u vezi otprilike 7 godina prije nego su se zaručili i vjenčali. Odluka o zarukama bila je donesena brzo i bez puno propitivanja: „Ćemo se oženit? – Ćemo!“ (Sonja Kirinčić, Šilo). Nakon toga su zajednički u Rijeci kupili zaručničko i vjenčano prstenje, te sklopili brak nakon par mjeseci. Neki su se moji poznanici i prijatelji, zaručili i na putovanjima, od 2010. do 2019. godine, što je prema mojoj procjeni postalo popularno zadnjih desetak godina, no nitko od mojih kazivača nije imao takve zaruke. Istraživanje je pokazalo da od 50-ih godina sve do danas ovisi jedino o mladiću i djevojci hoće li prosidba i zaruke biti odvojeni, a ponekad i u potpunosti izostaju (kao kod Marine i Roberta Čopa, vjenčani 2016. godine, iz Polja, koji su izmijenili samo vjenčano prstenje na dan vjenčanja). Tijekom gore spomenute prosidbe i svih zaruka mojih kazivača u niti jednom se trenutku nisu razmjenjivali pokloni, niti među budućim bračnim partnerima, niti između roditelja i budućeg bračnog para; na to pitanje nitko od kazivača nije odgovorio potvrdno.

Prstenje je važno obilježje zaruka i braka. Tijekom istraživanja zabilježila sam različite nazive za zaručnički prsten te vjenčani prsten. Sve do sredine 90-ih godina zadržao se naziv *prsten* za zaručnički prsten, a *verica* za vjenčani prsten, iako se moglo koristiti riječ prsten za oba. Sonja i Sanjin Kirinčić (iz Šila), vjenčani 1994. godine, zadnji su par koji je potvrdio korištenje oba termina, nakon toga zabilježila sam korištenje samo termina prsten za oba. Kazivači koji su vjenčani od 2000-ih upoznati su s terminom *verica*, ali ga ne koriste. Prema podacima za 50-e i 60-e godine 20. stoljeća, zaručničko je prstenje mladić donosio od majke ili nekog drugog ženskog člana obitelji (najčešće *mamica*²⁶). No bilo je i primjera kada je mladić kupio prsten sam, što je, prema kazivanjima, bilo rijetko: „Zaručnički prsten je kupi muž, kada smo bili frajari. Šo ga je kupit v Riku u starinarnicu“ (Marija Brnić, Sužan). Ako se zaručničko prstenje 50-ih i 60-ih godina kupovalo, kupovalo su u Rijeci, a to je vrijedilo i za vjenčano prstenje. Od 70-ih godina mladić zaručničko prstenje, *prsteni*, kupuje sam ili u pratnji djevojke, u Rijeci. Vjenčano prstenje, *verice*, par zajednički kupuje također u Rijeci, a 80-ih godina i u Trstu, kako kazuje Anton Feretić: „Onda je bilo moda poč va Trst po prsteni [kazivač misli na vjenčani prsten, op. A.C.]“.

Vrijeme koje su kazivači proveli zajedno prije zaruka i braka produžilo se 80-ih godina 20. stoljeća. Kazivači koji su vjenčani 50-ih, 60-ih i 70-ih godina proveli su kao dečko i cura, kao *frajari*, svega par mjeseci, a zaručeni su bili također par mjeseci do godine i pol dana (što je za vrijeme 50-ih godina 20. stoljeća bilo puno, napomenula je Dragica Crnčić iz Šila). Izuzetak je kazivačica Marija Brnić (iz Sužana), udana 1954. godine, koja je bila zaručena tri godine, jer je mužu umrla mama, pa su pričekali s vjenčanjem. Od 80-ih godina, sve do danas, kazivači su bili u dužim vezama prije zaruka (npr. Nada i Dragan Simović iz Hlape bili su 8 godina u vezi prije zaruka), dok su se nakon zaruka poprilično brzo vjenčali, kroz godinu dana. Prije 80-ih godina kazivači su bili u kraćim vezama prije zaruka, ali je vrijeme zaruka moglo potrajati, dok su kazivači od 80-ih godina bili u dužim vezama prije zaruka, a vrijeme zaruka se skratilo.

Odbijanje bračne ponude, prema kazivanjima svih kazivača, nije tragedija. No, raskid zaruka, prema kazivačima vjenčanima 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, smatrao se velikom katastrofom i sramotom, puno većom za djevojku, ali i za njenu obitelj. Ostali²⁷ su kazivači potvrdili da takva odluka ne bi naštetila ničijem ugledu i ništa se posebno ne bi dogodilo, o

²⁶ Naziv za baku na Dobrinjštini.

²⁷ Svi vjenčani od 70-ih godina 20. stoljeća do 2016. godine.

čemu govori i Nada Simović (iz Hlape), udana 1984. godine: „Ali znalo se je dogoditi da su već bili zaručeni, i onda su se pustili, i ništa“.

Prosidba i zaruke, prema podacima iz 50-ih i 60-ih, odvijale su se u tajnosti, baš zato da se izbjegne neugodnosti odbijanja bračne ponude. Za to bi znala samo obitelj i nitko drugi, prema kazivanju Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godine, iz Šila): „A ako odbije odmah, da je ona odbila, ne bi niš bilo, to ni niki ni zna“ (Ive Crnčić, Šilo). Dodaje Dragica kako nema šanse da bi se raskidalo zaruke „ovako kad je na javno išlo“. A još k tome, ne bi prošlo nezamijećeno. Nadalje pojašnjava:

„Ali ako se on mojoj mami i mom tati sviđa, a ja se onda poslije oženila za nekoga drugoga, a bilo [bi, op. A.C.] mi možda svakako, onda bi od tih roditelji stalno [slušala, op. A.C.] – Si imala priliku, nisi htjela. Ali to samo familija bi bila znala“ .

Dragica je također nastavila s pričom o tome kako nije bilo uobičajeno da netko bude zajedno godinu dana, pa prekine vezu: „to je bilo čudo, ne bi se ta cura brzo oženila“. Ive dodaje kako bi se ta cura morala udati „za nikog brižnoga [jadrnoga, op. A.C.]“, a Dragica komentira: „Jooj, to bi bila katastrofa, za roditelje, za svih“. Mila Milanković (udana 1963. godine, iz Županja) i Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja), dodaju kako bi se o tome sigurno govorkalo i šaputalo danima. Štefica napominje kako su razmišljale njezine vršnjakinje 60-ih, kako je „(...) bio neki obzir ljudski. (...) Mi smo va selu, svi poznaju mene, svi njega, cijelo potomstvo poznaje, sve domaći judi“, prema tome, raskid zaruka je bio i te kako nepoželjan, pogotovo za djevojku i njenu obitelj²⁸. S druge strane, potencijalno odbijanje bračne ponude 50-ih i 60-ih godina moglo se možda spriječiti raspitivanjem o potencijalnom partneru. Na području Dobrinjštine ovim istraživanjem u niti jednom razdoblju nije potvrđeno postojanje običaja koji uključuje službeno raspitivanje rodbine o potencijalnom bračnom partneru, no to ne znači da raspitivanja u bilo kojem obliku nema. Raspitivanjem o potencijalnom bračnom partneru mogu se smatrati i već spomenuti posjeti mladića djevojkama 50-ih godina 20. stoljeća, koji su se nazivali sintagmom *hoditi na fraj* ili samo *fraj*. A Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) ispričala mi je kako se tijekom jednog posjeta rodbini, 50-ih godina, majka budućega dečka i muža slučajno našla s njom u istoj prostoriji. Marija joj se svidjela, te je porazgovarala s njom, i upitala ju je bi li se ona udala za njezinoga sina.

²⁸ O tome kakve je posljedice mladić snosio nakon prekida zaruka nisam pitala kazivače direktno, ali iz razgovora koje sam vodila s njima zaključujem kako one za njih nisu bile jednako nepovoljne.

Ponašanje zaručenoga para, prema kazivanjima kazivača koji su se vjenčali 50-ih i 60-ih godina, nije bilo puno drugačije od ponašanja prije zaruka, dok su bili *frajari*, cura i dečko. Nisu su se smjeli previše dirati ni držati za ruke, čak i kada su bili zaručeni. Ive i Dragica Crnčić (vjenčani 1953. godine, iz Šila) ispričali su mi kako su već bili zaručeni i prstenje su imali na ruci, za njih se znalo kao par te su već bili zajedno na svadbama kao *pirovjani*, ali svejedno je na jednom od pirova na kojima su bili, baka jedne njihove prijateljice cijelu večer gledala u njih – drži li Ive Dragicu za ruku ili ne i što rade:

„Ma kakvi držat se, nije se prije to tako držalo za ruke i diralo. Šli bi od mene (...) [kod njega, op. A.C.] doma, i morda bi se malo pejali za ručicu, a dočin niki naiđe – hop – ja san ovamo, on je onamo. Ni se držalo za ruke tada, ni bilo tako, bilo je neobično, ni to bilo“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Ovaj su podatak potvrdile i kazivačice Antica Malatestinić (iz Sužana), Marija Brnić (iz Sužana) i Štefica Pavačić (iz Polja). Na pitanje kako objašnjavaju to da se nisu smjeli držati za ruke i pokazivati naklonost, kazivači su odgovarali s rečenicom „A, tako je bilo“. Ive i Dragica Crnčić (vjenčani 1953. godine, iz Šila) također su i svoje zaruke držali u tajnosti neko vrijeme, „aš je tako bilo“²⁹. Zaruke su obznanili tek nakon par tjedana na jednoj svadbi na koju su bili pozvani odvojeno, jer „kad ideš zajedno na pir – to je to!“ (Dragica Crnčić, Šilo). Dragica dodaje i kako je to na svadbi izazvalo pozitivnu pomutnju: „O, Stipić [tako su zvali Iva, op. A.C.] ima frajaricu, Dragica ima frajara“. Zanimljivo je kako je Dragica napomenula da su njih dvoje tada prvi put „k njin na pir šli (...) na fraj“, što bi bio ekvivalent današnjem prvom spoju³⁰. Isti kazivači potvrdili su mi kako je nepisano pravilo bilo da zaručeni par ne živi zajedno tijekom zaruka (50-ih godina 20. stoljeća), prije službenog braka. A Dragica mi je ispričala i zgodu sa svećenikom, tijekom njegova blagoslova kuća, dok je ona bila u posjeti budućem mužu: „Kad smo bili zaručeni, šla san na Hlapu hodeć kod njega, kuće su se blagoslivljali, došo je pop i rekal – ‘Šta ti mala ovdje radiš? Tebi mjesto još ovdje nije!’“.

Podatak o tome da zaručeni par nije živio zajedno sve do braka, potvrdila je i Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana): „Ni to bilo da smo bili skupa redon, na nediju smo se videli, na delo, malo na kumpanju [pratnja; u ovom kontekstu druženje, op. A.C.]“. Prema podacima za 60-e godine, još tada nije bilo uobičajeno da zaručeni par živi zajedno prije braka. Prema razgovorima koje sam vodila s ostalim kazivačima, zaključujem da su se od 70-ih godina

²⁹ Ostali kazivači nisu svoje zaruke držali u tajnosti.

³⁰ Iz ovog kazivanja zaključujem da se riječ *fraj*, uz već spomenuta značenja u radu, koristila 50-ih godina 20. stoljeća i za termin prvi spoj. S obzirom da nemam dovoljno podataka o ovoj temi, samo je jedno kazivanje potvrdilo ovakvu upotrebu spomenute riječi, ne mogu zaključiti da je tako bilo uvijek i svugdje na Dobrinjštini.

prošloga stoljeća zaručnici mogli ponašati slobodnije, kao par, što je i dovelo do toga da od 70-ih godina 20. stoljeća zaručeni parovi počinju skupa živjeti prije službenog braka, no, prema kazivanjima, to i dalje nije bilo prečesto.

4. Planiranje svadbe i događaji prije svadbe

Svadbe su kazivači većinom sami planirali i organizirali, uz veći utjecaj roditelja do 80-ih godina 20. stoljeća³¹. Dragica i Ive Crnčić (vjenčani 1953. godine, iz Šila) ispričali su mi kako su se oni i njihovi roditelji od zaruka do svadbe stalno družili, pa je dogovor oko svadbe i datuma bio lagan:

„Ni to bilo ko danas, da smo mi odlučili da ćemo se u 11 misecu ženit, pa da dođemo ispred roditelja i rećemo da ćemo se ženit u 11 mjesecu. Nego su roditelji raspravljali o tomu kad će bit pir. 'Kad bimo ih oženili? Kad ćemo ih oženit? Pa neka se ožene, će se tad i tad – kad je najzgodnije'. Niki se je o mesopusti [vjenčao, op. A.C.], niki va četvrton, naši su to odlučili tad i mi smo rekli [može, op. A.C.]...“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Roditelji su odlučivali, a mogućnost odbijanja dogovorenog nije postojala ili je bila minimalna, prema riječima kazivačice. Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) i Antica Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana) kažu kako je utjecaj roditelja na planiranje svadbe bio velik 50-ih godina, a prije još i veći, ali u njihovom se slučaju zajednički planirala svadba s roditeljima: „Datum svadbe je bi u dogovoru s roditeljima, ali nisu oni diktirali. Znali smo već ranije kad bi mogli, aš smo se pripravljali malo za sve to“ (Marija Brnić, Sužan). Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) navodi kako je ona imala odlučujuću ulogu u svim pitanjima oko svadbe: „Moja je bila najvažnija. Za sve te stvari je moja bila zadnja“. Mila Milanković (udana 1963. godine, iz Županja) također navodi da je 60-ih već oslabio utjecaj roditelja na planiranje svadbe, iako je i dalje bilo uobičajeno prepustiti roditeljima organizaciju, a to navode i Anica i Antun Šantić, vjenčani 1976. godine. Kazivači koji su se vjenčali od 70-ih godina naovamo sami su planirali svadbe, uz veću ili manju pomoć roditelja.

Organizacija vjenčanja za kazivače do sredine 90-ih započinjala je par mjeseci prije, jer navale na hotelske sale nije toliko bilo, prema kazivanju Sonje Kirinčić (udana 1994. godine, iz Šila). No od 2000-ih godina, organizacija svadbe postala je kompleksnija. Sastavnice koje oduzimaju najviše vremena i zbog kojih organizacija svadbe počinje godinu dana (nekada i

³¹ Sanjin i Sonja Kirinčić, vjenčani 1994. godine, iz Šila, jedini su par nakon 80-ih godina koji je potvrdio da su roditelji u potpunosti planirali i organizirali njihov *pir*, ali su oni sudjelovali u odabiru datuma.

više) prije jesu potraga za prostorom i povoljnim svadbenim jelovnikom te angažiranje dobrih glazbenika, benda.

4.1. Vrijeme održavanja svadbe

Svadbe svih kazivača održale su se u periodu od 9. mjeseca do 6. mjeseca, od jeseni do početka ljeta³². Ljetni se mjeseci, 7. i 8., izbjegavaju „aš je teplo“ (Sanjin Kirinčić, Šilo). Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) navela je jedan vrlo praktičan razlog održavanja svadbi 50-ih godina u hladnijim mjesecima: „ni bilo frižidera“. Isti razlog održavanja svadbi u hladnijim mjesecima, naveli su i Anka i Anton Feretić (vjenčani 1984. godine, iz Gabonjina), ispričavši mi nesreću s juhom koja se drugi dan *pira* pokvarila, unatoč tome što je njihova svadba bila u 1. mjesecu. Uz to, popularni su mjeseci bili oni u kojima se moglo dugo plesati na placi, mjeseci kada je dan bio duži, prema Sanjinu Kirinčiću (oženjen 1994. godine, iz Šila). Prema crkvenom kalendaru vjenčanja su zabranjena u doba adventa i korizme, od Pepelnice do Uskrsa, pa su se svadbe najčešće održavale u doba mesopusta (usp. Zebec 2005: 215). Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) i Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila) napomenule su da su se svadbe najčešće radile „o mesopusti“ (2. mjesec), jer je tad ionako bilo najveselije doba i „stalno se je toncalo“. Kazivači su i za 70-e potvrdili da je bilo tako, a isto su rekli Antun Plišić (oženjen 1982. godine, iz Županja) i Anton Feretić (oženjen 1984. godine, iz Gabonjina): „Onda su ti inače bili piri po zimi. Nisu ti onda bili piri baš po sezoni, baš zimi. Zima je bila glavna i mesopust“ (Anton Feretić, Gabonjin)³³.

Sve su se svadbe održale u subotu, osim one Štefice Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja), čija je svadba bila u nedjelju. Dragica i Ive Crnčić (vjenčani 1953. godine, iz Šila) napomenuli su mi kako su petkom samo udovci i udovice³⁴ sklapali brakove, no nisu mi znali reći zašto je to tako³⁵. Svi kazivači koji su se vjenčali 50-ih, 60-ih i 70-ih godina znali su da se, uz subotu i ponekad nedjelju, moglo sklapati brakove i srijedom, no to su bili rijetki slučajevi. Dragica Crnčić kaže da „za ženit se na srijedu san čula od mame i od babe“, jer su se prije 50-ih često sklapali brakovi i srijedom. Štefica Pavačić iz Polja također je znala da se uz subotu i nedjelju „jedino još na sredu“ moglo sklapati brakove, jer „valjda da je to ženski dan“. Zna jedan par koji se vjenčao srijedom, isti tjedan kad i ona 1967. godine, bili su iz

³² Primijetila sam da su zadnjih 10 godina, prema mojoj slobodnoj procjeni, najpopularniji mjeseci za svadbe rujan, listopad, svibanj i početak lipnja.

³³ Kazivači za 90-e i 2000-e nisu spominjali mesopust kao važnu odrednicu odabira datuma za svadbu.

³⁴ O sklapanju brakova udovaca i udovica pisat ću kasnije u radu.

³⁵ Mogu samo pretpostaviti da je možda jedan od razloga i to što će manje privlačiti pozornost petkom. Ako su se svadbe održavale u većini slučajeva subotom, manje je vjerojatno da će netko očekivati petkom neku svadbu.

Gostinjska i Gabonjska, ali napominje kako „oni nisu veloga pira imeli“. Upitala sam Šteficu kako to da je ona građanski brak sklopila subotom, a crkveni nedjeljom (a uobičajeno je bilo subotom), na što mi je ispričala zašto je to tako bilo:

„Prija je bi pir subotu, prija mene. Onda su to popi zabranili, jer da ne redu judi na mašu nedijun. Onda su rekli da se neće ženit na subotu pir, nego na nediju. To je prišlo tako nikako. To su popi rekli i tako su judi prihvatili. Ne znan ako je drugdi bilo, ali u Polju je bilo. To pravilo je trajalo morda dva, tri, četire leta, nikoliko let. Potla se je okrenulo opet na subotu ženit“.

Sličnu mi je priču ispričala i Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana):

„Bi je jedan fanjski pop va Dobrinju, ali on nan ni bi na vičeri, aš je ote da se na nediju [vjenčamo, op. A.C.], aš da ki re na sobotu, kada se na sobotu žene, aš da ne redu na mašu. A mi smo rekli da nećemo ni mi to početi, da nećemo ga poslušati, aš da na sobotu mi svi smo samo tako naučeni. (...) Jadon je bi da ga nismo poslušali, a mi nismo oteli, aš na ponedijok svi gredu delat i opet to ni...“.

U nastavku priče ispričala mi je Marija kako njegov prijedlog 50-ih godina u Sužanu nije zaživio. Zato je isti takav prijedlog drugog svećenika u Polju 60-ih godina zaživio i održao se par godina. Ostali kazivači, iz drugih mjesta, o ovakvim prijedlozima svećenika nisu ništa govorili. Anton Feretić (oženjen 1984. godine, iz Gabonjske) kaže kako je njihov *pir* bio u subotu i „samo o suboti smo i razmišljali, nismo ni mislili na druge dane“, niti znaju da se netko drugi na neke druge dane vjenčao. Isto su potvrdili i svi ostali kazivači. Spomenut ću i kako se često u ovome kraju na svadbe petkom, ali i druge dane u tjednu, gleda kao na neobičnu pojavu, iako to ne isključuje te dane kao opciju. One se u nekim drugim krajevima Hrvatske održavaju petkom i ostalim danima, no u ovome kraju to je rijetkost. Nema nekog posebnog razloga za to, ali nepisano je pravilo da se svadbe ne održavaju na neki drugi dan osim subote³⁶. Mlađe kazivačice, koje svadba tek čeka, iznijele su svoja mišljenja o tome:

„Ja ga ne bi imala petkom (...) običaj je na subotu imat pir. Ne znam točan razlog zašto, ali većina ljudi koje bi ja zvala rade subotom i petkom pa možda bi ih to sputavalo u dolasku. (...) običaj je u našim krajevima imat pir na subotu i meni se to sviđa“ (Marina Kirinčić, Šilo).

„...ja sam skroz otvorena za sve opcije i apsolutno mi ništa ne znači da li je pir petak ili subotu. Iako da, da mi je subota u glavi normalnija, je“ (Nina Lenić, Dobrinj).

³⁶ S obzirom da sam i ja odrasla u ovome kraju, govorim to na temelju vlastitih saznanja, ali i zaključujem iz razgovora s prijateljima i poznanicima te iz razgovora s kazivačima.

„Ja mislim da je danas sve modernije ženit se i na druge dane osim subotom, iako ja znam da ja želim da bude subotom i meni. Nekako po tradiciji i ljudi kao drugi dan ne rade, pa...” (Ana Živković, Polje).

„Ja nisam nikad bila na vjenčanju na petak a niti ne znam nikog tko se ženio na petak. A šta se mene tiče ja bi htjela vjenčanje na subotu iako nemam ništa protiv ako drugi imaju na neki drugi dan“ (Ivona Fugošić, Dobrinj).

„Ja kad bi birala onda bi se udavala subotom jer je tako običaj i nekako je klasika da je pir subotom. Nemam problema da idem nekome na pir petkom (...). Ako zbog nekog razloga ne mogu organizirat subotu, razmislila bi o petku“ (Mira Crnčić, Šilo).

4.2. Mjesto održavanja svadbe

Svadbe, odnosno svadbene večere, mojih kazivača održale su se kod kuće, u mjesnim društvenim domovima, restoranima i hotelima. Već su se 50-ih svadbe održavale u jednom hotelu u Šilu. Prema kazivanju Štefice Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja), koja se sjeća jedne svadbe održane 1954. godine u toj sali hotela, samo se sala mogla unajmiti, sve ostalo – hrana, posuđe i poslugi – moralo se organizirati posebno. Dragica i Ive Crnčić iz Šila sjećaju se da je u Polju, prije nego se izgradio društveni dom, postojala 50-ih „...ta oštarija Poji. Ki ni mogo doma, taj dan gostiona ni delala, aš je ime pir tamo u toj gostioni. Imela je salu ta žena“ (Ive Crnčić, Šilo). Sala o kojoj Dragica i Ive govore, također nije bila opremljena za održavanje svadbi, pa se sve moralo urediti i trebalo je donijeti vlastito posuđe te pripremiti hranu. Svadbe koje su se održale u kući su svadbe Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godine, iz Šila), Marije Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) i Antice Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana). Za tu priliku Dragičin je otac „bacil jedan pared dole i napravil od jene sobe dvi“. Slično je učinio i otac Marije Brnić iz Sužana. Svadbena večera bila je u njenoj kući u Sužanu, no kako nije bilo prostora za plesati, večera se pojela do pola noći kako bi se moglo otići u kuću muževljeve sestre *toncat* (koja se također nalazila u Sužanu, malo dalje od njene). Sjeća se Marija kako je kao dijete, početkom 40-ih godina 20. stoljeća, prisustvovala jednoj svadbi, te mi je svojim sjećanjem na tu svadbu dočarala kako su se ljudi snalazili u nedostatku prostora za svadbenu večeru: „To ja pametin kad san mala bila (...). Bili smo va jenoj staroj kući, onda su imeli komin, bili su pinjati [zdjele, op. A.C.] tamo, komin su malo zatvorili da se ne vidi, aš je tamo bila večera“. Uz to dodaje Marija: „Viš evo sada, velo, kuhinje i sve, a piri nigdi. A nigda, mali kuće, a piri vele“. Prostor se iskorištavao koliko god se mogao, a svadbe su se održavale i „kadi je kako ki mogo“ (Antica Malatestinić, Sužan), nekad je to bila jedna prostorija, nekad dvije, a na Marijinom primjeru vidimo da su

ponekad bile i dvije različite lokacije, sve u svrhu toga da svadba bude dostojno proslavljena. Kada su se po Dobrinjštini počeli graditi društveni domovi³⁷, svadbe su se počele održavati u domovima, ako netko nije želio ići u neki restoran ili hotel, jer je takav prostor svojom veličinom bio adekvatniji za svadbene večere. Tako je Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) imala svoju svadbu u društvenom domu, isto kao i Anton i Anka Feretić iz Gabonjina dosta godina kasnije, 1984. godine. U tom slučaju, također su morali sve sami pripremiti i urediti.

4.3. Vjenčanje

Ako je svadba obuhvaćala i građansko i crkveno vjenčanje, građansko se obavilo prije crkvenog, a u dva slučaja i dan ranije. Svadba Štefice Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) trajala je 2 dana, jer su u subotu imali građansko vjenčanje, a u nedjelju u crkvi. Marija i Antun Plišić (vjenčani 1982. godine, iz Županja) građansko su vjenčanje imali u petak, a crkveno u subotu. Na području Republike Hrvatske od 1946. godine do 1999. godine jedino je građanski brak, brak sklopljen u matičnom uredu, bio službeni brak (usp. Hlača 2006: 1059). Brak u vjerskom obliku sklapao se dodatno, na isti dan ili neki drugi, „za sebe, za veru“ (Štefica Pavačić, Polje). Od Odredbe obiteljskog zakona iz 1998. godine i brakovi u vjerskom obliku imaju građanskopravne učinke (usp. ibid.). Kazivači koji su uz crkvena vjenčanja imali i građansko, nisu građanskom sklapanju braka pridavali puno pozornosti. Neki su na mojih par pitanja o građanskom sklapanju braka iznenađeno upitali: „Čo i to ti rabi?“. Ako se građansko sklapanje braka mojih kazivača obavljalo dan ranije (gore navedena dva slučaja), mladenci su u matični ured otišli samo s kumovima, u svečanijoj odjeći (ne u vjenčanici i odijelu), bez uzvanika i glazbe. Drugi dan ponašali su se kao nevjenčani par do obreda vjenčanja u crkvi. I zaista su se smatrali nevjenčanim parom, što potvrđuju riječi kazivačice Štefice, koja pravim vjenčanjem naziva tek ono koje se obavilo drugi dan: „Nediju, onaj dan kad je bilo pravo vjenčanje...“.

U slučaju smrtnog slučaja prije svadbe, kazuje Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) kako bi se svadba održala, osim ako su to bili roditelji, jer se svadba već pripremila i sve se je organiziralo. Svadba bi se održala čak i onda kada je „mrtvi bi kući“, a drugi dan se spremao sprovod:

³⁷ U različitim mjestima društveni domovi su se izgradili u različito vrijeme, negdje krajem 50-ih, početkom 60-ih, negdje kasnije, a negdje se nisu izgradili sve do 2000-ih godina.

„Ako je bi smrtni slučaj u obitelji, ako su baš bili roditelji, bi se bilo otkazalo. Ali ako bi ti nona ili ki, pir se mora ovršit, već se je to sve pripravilo. Morda ako ti je baš otac i mat, onda ne bi. Znan da ako je daljnja rodbina, pir bi se ovrši. (...) Čak ako je mrtvi bi kući i drugi dan je bi sprovod, ali pir se je ovrši – ma ni to bilo neki s kuće [neki bliski rod, op. A.C.]“.

Unatoč smrtnom slučaju nedugo prije svadbe u obitelji Sonje Kirinčić (udane 1994. godine, iz Šila), *pir* se morao održati, jer je već sve bilo organizirano i plaćeno: „Čuješ, sve je već bilo isplanirano. Morda smo mogli čo god otkazat, ali da... Platili smo sve“. Pripreme za svadbu također su bile otežane, zbog običaja molitve u kući kada netko iz obitelji umre:

„Teško je bilo organizirat, aš kako je mamica umrla, bile su molitve. To mi se taman poklopilo. Znaš ono, judi po kući. Ali sve je dobro ispalo, aš su nan judi jako pomogli. Nismo imeli vrimena niš peć“.

S obzirom na to da se u njezinoj obitelji dogodio smrtni slučaj, auti nisu stvarali buku (trubili) tijekom dolaska i odlaska iz njezine kuće, *barikada* se nije pripremila ispred njezine kuće, sopele nisu svirale, a ni harmonika, niti se je pjevalo.

4.4. Pozivanje

Tijekom istraživanja nisam zabilježila posebne formule kojima bi se pozivalo uzvanike. Jedino pravilo, koje su mi svi kazivači rekli, jest osobno pozivanje – da se obavezno poziva u kući, „doma, od jednoga do drugoga“ (Nada Simović, Hlapa). I Andreja Car (udana 2016. godine, iz Šila) je naglasila isto: „Mi smo doma [pozivali, op. A.C.], obavezno doma“. Ive Crnčić (oženjen 1953. godine, iz Šila) navodi: „Čak su se neki uvredili, ne našen piru, ča su pozvani, tobože pozvala ih je na ulici“, a Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila) dodaje: „Ja tebe sretnen na ulici i rečen tad i tad se ženin, spravi se na pir – toga ni bilo“. Isto tako Marija Brnić (udana 1953. godine, iz Sužana), uz objašnjenje kako se mora pozvati uzvanike kod kuće, dodaje i da „ako ih ni bilo doma, se je gjedalo drugi dan poć. Pozvat na ulici je bilo grdo“.

Do početka 90-ih godina, najčešće su roditelji pozivali uzvanike na svadbu (mladenkine su išli njenome rodu, mladoženjini roditelji njegovu rodu), bez prisustva mladenaca, no nije bilo pravilo, npr. Nada Simović (udana 1984. godine, iz Hlape) i Biserka Lenić (udana 1990. godine, iz Hlape) pozivale su uzvanike bez prisustva roditelja. Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila) i Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) dodaju kako su i mladenci možda mogli pozivati, no to su većinom radili roditelji:

„Moglo je bit i da roditelji pridu kod nekog i samo reku – 'Prit će vas zvat, nećemo mi, će prit oni'. Ali soki roditelji zo svoje bandi – saki svoj rod. Mi oboje smo mogli poč zajedno zvat i rod od onog drugog, ali roditelji ne, oni su išli samo svaki svojemu rodu“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Kazivači od 2000-ih sami su pozivali uzvanike. Također, do početka 2000-ih, na svadbu se najviše pozivalo rodbinu. Anka i Anton Feretić (vjenčani 1984. godine, iz Gabonjina) navode kako se tek 80-ih počelo pozivati „dosta prijatelji“. Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila), Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) i Antica Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana) napomenule su mi kako je bilo obavezno pozvati iz svake kuće jedan par, po mogućnosti starije ukućane, ako to nije bio bliži rod (u tom slučaju je išla cijela obitelj): „Vavik se je gjedalo da se starijih pozove. Po jenoga od kuće, jedan par, aš ni se moglo svih“ (Marija Brnić, Sužan). Prema riječima kazivačice Dragice Crnčić, nisu zvali cijele obitelji, pazilo se koga će se zvati, jer nije bilo mjesta za svih, a ni novaca za tako velike svadbe: „Ako je u rodu više braće, a jedan malo bolje zna pjevat, drugi baš i ne, zvalo bi se ovoga ki malo bolje zna pjevat, za društvo i atmosferu“.

Kazivači vjenčani od 2000-ih naovamo potvrdili su mi da su njihovi uzvanici bili u većem broju prijatelji, ali roda je svakako bilo. Isto tako, do početka 2000-ih, kazivači nisu uručivali pozivnice, odnosno nisu bile način pozivanja na svadbu. Prema kazivanjima svih kazivača, u niti jednom se razdoblju nije moralo, niti se mora i sada, 2019. godine, nešto poklanjati uz usmeni, a kasnije i pismeni, poziv na svadbu: „Nije u tradiciji da kada reš pozivat, da nešto nosiš (...). Ja moren nešto nekome nosit, ali nije običaj“ (Nada Simović, Hlapa). Samo je kazivačica Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) navela specifičan način pozivanja 50-ih godina 20. stoljeća: „Prija druge napovidi, zeli bi koficu pogače (...) i onda šli okolo pozivat. Jedan ko drugomu smo jako hodeli, aš ni bilo televizije. Onda daš landicu pogače i pozoveš na pir“, te dodaje: „Kad je bila druga napovid, pekla se je pogača i prišlo bi se zvat rod“.

U slučaju smrtnog slučaja u obitelji uzvanika, svi su kazivači potvrdili da se tu osobu svejedno dolazi pozvati. Ona može sama odlučiti želi li doći na svadbu ili ne:

„Tad [50-ih godina 20. stoljeća, op. A.C.] se jako žalovalo, po više let. Moralo se nekad poč pozvat, iako je bi smrtni slučaj – da se pozove. Ti ljudi bi bili morda rekli – 'Mi nećemo poč, ali ako ti treba nešto pomoć, to ćemo' – ali ne bi šli blizu kadi se sviralo i pjevalo. Ako je malo više pasalo od smrtnoga slučaja, onda bi bili rekli – 'A ćemo malo vit, pok ćemo van reć' – onda bi rekli će ili neće“ (Dragica Crnčić, Šilo).

4.5. Kumovi

Kumovi se nazivaju *kumparima*³⁸. Posebne nazive za kuma *od nevestice* i kuma *od nevestića* rekli su mi samo Dragica i Ive Crnčić (vjenčani 1953. godine, iz Šila) – *prvi kum* je mladenkin kum (on je imao i najveće ovlasti na *piru*), a *drugi kum* je mladoženjin kum³⁹. Prema kazivanjima kazivača (osim onih koji su se vjenčali 2016. godine⁴⁰), kumovi su ti koji predvode svadbena zbivanja i „paze na protokol“ (Ive Crnčić, Šilo) te su uključeni u sve dogovore, što ih čini izuzetno važnima. Pa se s obzirom na to i pazilo koga se bira za kuma. No, moglo se dogoditi da kumovi nisu bili upućeni u svadbenu proceduru, pa se u tom slučaju može odrediti neka druga osoba koja će voditi svadbena događanja i raditi red, koja poznaje običaje i proceduru. Naziv za određenu osobu koja zna protokol svadbe i vodi svadbena zbivanja, neovisno o tome je li kum ili neka druga osoba, jest *prvi*. *Prvi* je uvijek bio muškarac i nije morala bit službeno izabrana osoba. Moglo se *prvog* izabrati s mladoženjine ili mladenkine strane i na dan svadbe, ali najčešće je to bio mladenkin kum:

„Puno ti je bilo judi tad ki su bili za prvoga. Zameš kuma, malo je sramežljiv. Uvik vodi neki ki je, ono, nije ni prvi, ni zadnji, ali on je gazda, on ako reče idemo, idemo. Ne moraju ga službeno odredit. (...) Dočin popiješ, znaš sve (smijeh)“ (Anton Feretić, Gabonjin).

Naziv *prvi*, za osobu koja vodi svadbenu proceduru, potvrdili su svi kazivači koji su se vjenčali do 90-ih godina (posljednji su potvrdili Sonja i Sanjin Kirinčić, oženjeni 1994. godine, iz Šila): „...onda si ime prvoga, ki ti je malo to sve vodi...“ (Sanjin Kirinčić, Šilo). Kazivači koji su se vjenčali 2016. godine nisu potvrdili postojanje službene osobe koja bi vodila tijekom događanja na svadbi, „eventualno ako je kum šta god reko“ (Marina Čop, Polje).

Odabir je kumova uvijek bio prepušten mladencima, tu odluku nitko nije donosio umjesto njih. Sve do 90-ih godina i mladenka i mladoženja birali su za kumove muškarce. Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) kazuje mi kako se „onda ni ženska [biral za kumu, op. A.C.], onda su se muški. Ja nisan nikad čula prije da je bila ženska kuma. Muške kumovi su birali, pa su kume bile njihove žene“. No, novije varijante nisu odjednom istisnule starije, pa sam tako tijekom istraživanja zabilježila jedan slučaj (prije 90-ih godina) kada je mladenka izabrala kumu, to je Anka Feretić (udana 1984. godine, iz Gabonjina). Sigurna sam da to nije

³⁸ Ovaj su naziv koristili najviše kazivači vjenčani 50-ih, 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća. Ostali kazivači poznaju termin, ali ga ne koriste.

³⁹ Nisam pitala kazivače je li u ovom nazivu komponenta *kum* bila ustaljena komponenta, koju se nije moglo mijenjati, ili se tu komponentu moglo zamijeniti riječju *kumpar*.

⁴⁰ Marina i Robert Čop, Andreja i Tončić Car.

jedini slučaj, pa pretpostavljam da su se 80-ih godina na Dobrinjštini počele miješati odluke o biranju kuma ili kume. Od početka 2000-ih⁴¹ za kumove se bira muškarce s mladoženjine strane, a žene s mladenkine strane. Zanimljivo je i kako su kazivači prije 2000-ih godina kao kumove uvijek navodili par, prvo kazujući ime muškaraca, pa onda žene ili djevojke, dok su kasnije kazivači navodili samo ime jednog kuma ili kume (čak i kada jesu imali partnera ili partnericu). Dragica Crnčić (vjenčana 1953. godine, iz Šila) napomenula mi je da kumovi uvijek moraju biti u paru – to je bila važna stavka kod biranja kumova: „Muški i ženski, uvijek par, nikad sami“. Prema kazivanjima za 50-e, 60-e i 70-e godine, kumovi su uvijek bili u rodu s *nevesticun* ili *nevestičen* (ali gledalo se da si s tim rodom dobar, da su prijatelji, prema kazivanju Dragice Crnčić). To je bilo i iz praktičnih razloga, jer su na svadbe pozivali najviše rodbine, tek nekolicinu prijatelja. Dragica Crnčić također objašnjava zašto se, između ostalog, biralo nekog od roda za kumove. Svadba je veliki financijski izdatak, pa se smatralo da će rodu ipak lakše pasti veći financijski izdatak za nekog tko im je u rodbinskoj vezi, a uz to se od kumova očekivalo (a očekuje se i danas) veći ili bolji poklon:

„Nisu svi imeli šoldi za poč za kuma, financijski je to koštalo. Onda si bira rod (...). Meni se nije desilo, ali ako se zvalo nekog kuma, a nije financijski mogo, bi reko da ne more. Kad bi odbi, ništa se ne bi dogodilo. Ni bilo ni kredita, da bi mogo poč na pir“.

80-ih i 90-ih godina kumovi su mogli biti i prijatelji⁴², ali najčešće su to, također, bile osobe s kojima su mladenci u nekoj rodbinskoj vezi, dok su od 2000-ih najčešće prijatelji, ali to ne isključuje rod kao opciju. Tako je Marini Čop, koja se udala 2016. godine, kuma bila rođakinja.

Prema kazivanjima starije generacije (oni koji su se vjenčali 50-ih, 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća), kumovi su odgovorni za cijeli svadbeni protokol, ali i za sve što pođe po krivu. Oni su taj dan glavni: „Taj dan je kumpar gazda, ni roditelji ni niki – oba kumpare“ (Dragica Crnčić, Šilo). Kumovi su zato uvijek trebali biti veseli i dobro poznavati svadbenu proceduru. No, kao što je već prije rečeno, moglo se dogoditi da kumovi nisu upoznati s procedurom, ali netko drugi uvijek jest bio:

„A kako ki, ki je zna. Meni je bi jedan učitelj, ki ni baš zna, i jedan z Riki, ki isto ni baš zna. Svejeno ovi drugi su delali društvo (...). On ni baš zna sve, baš kako treba. Zna je cigareti [bacati tijekom svadbe, op. A.C.] i bomboni i to (...). Onda su mu jenu punu

⁴¹ Prema kazivanju Anice i Antuna Šantića, čiji se bliski rod vjenčao 2002. i 2003. godine.

⁴² Anki Feretić kuma je bila prijateljica s kojom se družila još iz škole. Nada Simović je zbog malog broja ljudi na svadbi odabrala rod, ali „možda da je bio veći pir, morda bi uzeli nekog prijatelja, ali ovako je bilo samo rod“ (Nada Simović, 31.7.2019.).

kutiju bomboni dali, onda je hita hita hita, onda kada je sve hiti, onda je hiti kutiju i pokrov i sve“ (Antica Malatestinić, Sužan).

Dužnosti kumova bile su mnogobrojne⁴³: paziti na mladenku da ju netko ne ukrade, platiti prolaz za *pirovjane* s mladoženjine strane do mladenkine kuće (u slučaju kada se *udela komedija* i *barikada*⁴⁴ ispred njene kuće), platiti prolaz za *pirovjane* i mladenku tijekom *barikade* u mladenkinom mjestu, paziti da svadba ide po protokolu, govoriti kada se kreće iz mladoženjine i mladenkine kuće, koordinirati kretanje i zaustavljanje svadbenih sudionika, plesati s *nevesticun* prvi *tonoc na placi* (prvo mladenkin, *prvi kum*, zatim mladoženjin, *drugi kum*), najavljuje i daje znak za svečani dolazak pogače i vina (kasnije, uz pogaču i vino, i sendviča i kave) na placu, stavljati *nevestici klobuk* na glavu u trenutku odlaska s place na svadbenu večeru, skidati *nevestici krunu* (vijenac) s glave tijekom svadbene večere, s mladencima odlaziti do toaleta (kako jedan od njih dvoje ne bi pobjegao). Neke od ovih

Slika 1: Kumovska torta, 1984. godina. Privatni foto album Marije i Antuna Plišića.

dužnosti zadržale su se sve do 90-ih i 2000-ih godina – paziti na mladenku da ju netko ne ukrade, platiti prolaz za *pirovjane* s mladoženjine strane do mladenkine kuće (u slučaju kada se *udela komedija* i *barikada* ispred njene kuće), platiti prolaz za *pirovjane* i mladenku tijekom *barikade* u mladenkinu mjestu, plesati s *nevesticun* prvi *tonoc na placi*.

Prema kazivanjima kazivača koji su se vjenčali 80-ih i 90-ih godina, kumovi su odgovorni za svadbenu proceduru, svakako pomažu pri organizaciji, kao i prije, no nisu odgovorni za sve što na svadbi pođe po krivu. Ono što se u kazivanjima za 80-e i 90-e godine pojavilo kao zanimljivost jest obavezna *kumovska torta*. Kazivači su isticali kako kumovi, s obje strane, imaju obavezu kupnje velike torte, najčešće na katove (no nije bilo pravilo), kako bi je bilo dovoljno za sve uzvanike, i koju mladenci svečano zajednički režu na svadbi. Kazivači vjenčani 50-ih, 60-ih i 70-ih također su potvrdili da su kumovi najčešće napravili ili, vrlo rijetko, kupili tortu, ali nitko od njih nije spomenuo da je to bila obaveza kumova. Antici

⁴³ Navedene dužnosti detaljnije ću opisati kasnije u radu.

⁴⁴ O *barikadama* ću pisati još kasnije u tekstu.

Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana) kum je napravio veliku tortu jer je bio kuhar na brodu, pa je znao napraviti dobru i lijepu tortu.

Od 2000-ih naovamo, prema kazivanjima, kumovi pomažu koliko mogu tijekom svadbe i pri organizaciji, no nemaju neke posebne obaveze, osim jedne. Ako se na svadbi naprave *barikade*, u tom slučaju kum mora platiti prolaz kroz *barikadu*, uz obavezno komedijaško prepiranje sa sudionicima i kreatorima *barikade*. Ponekad imaju obavezu organiziranja djevojačkih i momačkih večeri (samo oni, bez mladenke i mladoženje)⁴⁵, no moji su kazivači organizirali djevojačke i momačke večeri zajednički, s kumovima.

Ovim istraživanjem nije potvrđeno da se kumovi moraju nekako posebno pozivati, niti su se morali: „...ništa posebno, samo posjet – 'Mi bimo se ženili tada i tada, bite nan bili kumi?'“ (Marija Brnić, Sužan).

Često čujem da su nepresušno veselje i neopadajuća razina energije za podizanje atmosfere glavne karakteristike dobrih kumova, bilo na Dobrinjštini, bilo u ostatku Hrvatske. A prema Nadi Simović (udana 1984. godine, iz Hlape) i Biserki Lenić (udana 1990. godine, iz Hlape), i uzvanici također moraju ispuniti svoju obavezu koju prihvataju odazivom na poziv – „delat pir“: „To ti je kako poč na žurnadu, na delo da reš. (...) Ako te je neki pozva na pir, ako si već na piru (...) pa onda plešeš, pjevaš i tako dalje“ (Nada Simović, Hlapa).

4.6. Druga *napovid* i ručak prije *pira*

Ručak s roditeljima, užom obitelji i kumovima i *tonoc* za *drugu napovid* bili su događaji na kojima su kazivači vjenčani 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća slavili svoje skoro vjenčanje. Tri nedjelje za redom prije vjenčanja *napovidalo* se je u crkvi tko će se vjenčati, tako da se stigne utvrditi postoji li neki valjan razlog da se mladi par ne vjenča. Danas se ženidbeni navještaj obavlja samo jednom, a ne tri puta⁴⁶. Nedjelja kada je bila druga *napovid* bila je rezervirana za *tonoc* na placi u mjestu otkuda je mladenka (jer se u tom mjestu *pir* i održavao) ili u mjestu u kojem će se par vjenčati (ako iz nekog razloga nije postojala mogućnost vjenčanja u mladenkinu mjestu). *Toncat* se za drugu *napovid* išlo samo u vrijeme mesopusta ili ako je druga *napovid* padala na neki blagdan:

⁴⁵ Ovu sam informaciju dobila od prijatelja i poznanika u neformalnim razgovorima.

⁴⁶ „Biskupska konferencija Jugoslavije je u *Dopunskim odredbama partikularnoga prava*, uz kan. 1067 *Zakonika* odlučila da se zadrže ženidbeni oglasi ili navještaji, ali umjesto 3 puta, koliko se tražilo prema prijašnjemu *Zakoniku* (vidi: kan. 1024), da se oglašivanje obavi samo jedanput, u svim župama u kojima zaručnici imaju prebivalište ili boravište“ (Blažević 2014).

„(...) Nego je bilo druga napovid, onda su kumi i nevestica hodeli Grad [Dobrinj, op. A.C.] toncat. Onda smo šli Grad, onda su kumi plesali s monun tonoc. Onda se je čo god novo kupilo, kakova haljinica. (...) Crikvi su svi znali, aš je pop napovide tri puta. (...) Onda se je to moralo poč, mislin, kako je ki ote. Ki je kako bi raspoložen, ki je ime kakovi kumi, moji su bili veseli, mi smo isto bili veseli, onda smo šli Grad toncat. Bi je snig, 2. misec, i šli smo doli Rajen, priko Tribuj i Klanic. (...) Obavezno se je dilila svin juden pogača i vino, na tu drugu napovid“ (Marija Brnić, Sužan).

Prema kazivanju Štefice Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) ovaj se običaj zadržao sve do kraja 60-ih:

„Za drugu napovid – ako je bi mesopust – bi je tonoc, onda bi šli kumovi i nevestići toncat. Ako je bi ki drugi štajun [godišnje doba, op. A.C.], onda niš. Mi smo se va deveton. U nas je bila baš ta druga napovid na Malu Gospoju, pa smo bili, inače ako ni bilo, onda ni bilo. Mesopusno vrime, i nan je slučajno palo o Maloj Gospoji, pa smo šli na placu i tamo se znalo da su ti judi kumovi, malo potoncali i to je to. Kroz moje vrijeme je bilo tako, ovo čo ti ja govorin“.

Štefica dodaje: „Kad je bila druga napovid, onda si pozva kumove i roditelje i braću i sestre i familijarna vičera je bila. Prvu i treću ništa“. Nije bilo pravilo da je taj ručak morao biti kod mladenke ili kod mladenca, već je bilo prema dogovoru obiju strana, što su potvrdili svi kazivači vjenčani 50-ih i 60-ih godina. Taj bi se dan jeo i „malo boji obed – makaruni i gulaš“ (Marija Brnić, Sužan). Prema kazivanju Iva Crnčić (oženjen 1953. godine, iz Šila), za tim bi se ručkom s kumovima dogovorili i oko nekih svadbenih protokola i redoslijedu uzvanika na svadbi, odnosno „ki će se s kogun i za kin pejat“. Svadbena je povorka morala imati svoj unaprijed određen red. Iz kuće mladenke, mladenka je hodala prva s kumovima, mladoženja iza nje s kumama, zatim mladenkini roditelji, pa mladoženjini, nakon toga braća i sestre, te ostala bliža rodbina po redu. Ovaj se običaj zadržao sve do kraja 90-ih godina.

Odlasci na *tonoc* za drugu *napovid* tijekom mesopusta i blagdana 70-ih su se prorijedili, prema kazivanju Anice i Antuna Šantića (vjenčani 1976. godine, iz Čižića). Oni se sjećaju da su neki još išli sredinom 70-ih godina na drugu *napovid toncat*, ali rijetko. Ostalim kazivačima ovakav običaj ili nije poznat ili samo znaju da se nekad *toncalo* za drugu *napovid*. S druge strane, ručak, kao predsvadbeni sastanak, nastavio se održavati sve do danas, a Nada Simović (udana 1984. godine, iz Hlape) dodaje kako se obično mladenci nalaze samo s kumovima. On se ne mora održati, ako to mladenci ne žele, i ne održava se na neki određeni dan, već kako se mladenci i kumovi, dogovore:

„To obično se znaju nać s kumovima radi dogovora. Kad smo mi bili kumovi drugima, onda je bilo, ali nan ni bilo. Obično znaju kumove zvat. A morda smo i trebali, ali mi ih nismo zvali (smijeh)“.

4.7. Darivanje

Darivanje mladenaca obavljalo se dan ili dva prije svadbe, u kući mladenke i u kući mladenca odvojeno. Prema riječima kazivačice Sonje Kirinčić (udane 1994. godine, iz Šila), od kraja 90-ih, početka 2000-ih godina, darivanje se pomaknulo na dva dana prije svadbe iz praktičnih razloga, no ne zna tko je započeo s tim. Na dan darivanja uzvanike se počasti jelom (najčešće suhomesnati proizvodi, sir i kolači) i pićem te se zapjeva i zpleše, najčešće do sitnih jutarnjih sati⁴⁷. Kada se petkom obavljalo darivanje, drugi dan, subotom, na dan svadbe svi bi bili umorni od prethodne noći. Sjeća se Sonja kako je na darivanju svoje sestre pospremala do 5 sati ujutro, a u 8 je sati već počela sa spremanjem za svadbu, kod frizerke u Krku. A na njoj je svadbi pak „mat jenu doba na piru bila zaspala“. I tako se iz praktičnih razloga s jednog dana prije svadbe, službeno darivanje mladenaca pomaknulo na dva dana prije svadbe, na četvrtak. Ako netko ne može donijeti poklon u četvrtak, ili u prošlosti petkom, može donijeti poklon i nekada kroz tjedan, ali donijeti poklon na dan svadbe tijekom svadbene večere nije uobičajeno. Ovim terenskim istraživanjem nije potvrđeno da je bilo kada od 50-ih godina 20. stoljeća na Dobrinjštini postojao običaj darivanja mladenaca tijekom svadbene večere.

Pokloni su do početka 2000-ih godina najčešće bili praktični i materijalni. Prema kazivanju Mirjane Mrakovčić (udana 2001. godine), novac je kao poklon počeo prevladavati tek od otprilike 2005. godine. Do danas, 2019. godine, postao je gotovo jedini očekivani poklon. Novac se prije kao poklon nije očekivao, a rijetko se i dobivao. Kada bi se i dobio kao poklon, uvijek je to bilo od nekog bliskog roda – roditelji, braća, sestre, najbliži rod. Kazivači koji su se vjenčali 2016. godine nabrojali su mi svega par poklona (3 ili 4 poklona) koji nisu bili novčani, npr. Andreja i Tončić Car (vjenčani 2016. godine, iz Šila) od bližih su prijatelja dobili skulpturu i maketu brodića.

Pokloni kazivača do sredine 2000-ih godina bili su vrlo praktične namjene i najčešće vezani za kućanstvo. Među poklonima su najpopularniji bili (prije nego je to postao novac) servisi za jelo za 6 ili 12 ljudi, pribor za jelo, kristal, razni mali kućanski aparati, servisi za crnu kavu, lonci, deke, plahte i ručnici. Sjeća se Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila)

⁴⁷ Potvrdili su svi kazivači.

kako je od kumova dobila „jedan lonac od litre, bijeli s plavin cvetiće“. Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) navodi kao su kumovi uvijek kupovali malo bolji poklon (što se, prema kazivanjima, u svim razdobljima očekivalo, a i danas), a ako nije bio jedan poklon, morala su biti tri manja, no ne zna zašto je to tako⁴⁸:

„Kumi su mi dali koti jene koltrini, a drugi [kumovi, op. A.C.] su mi dali pjat i 6 pjatić i još.... Aš koti da je moralo bit tri stvare, male, ali tri stvare. To mi je ta kuma rekla. E, i onda je još bilo za limun ožet“.

80-ih je godina, prema kazivanjima, kristal postao popularan poklon, svi kazivači koji su se tada vjenčali (i neki⁴⁹ koji su se vjenčali 1990. godine) u svojim *vitrinama* imaju kristalne čaše. Kazivači su mi otvarali svoje *vitrine*, prašnjave kutije i mnogobrojne ladice kako bi mi pokazali neke, još uvijek dobro očuvane, poklone – pegle u upotrebi, dobre „made in Yugoslavia“ džezve i *padele*, servise koji i sada za blagdane idu na stol, miksera koji se niti jednom dosad nisu pokvarili, deke s kojima ne znaju što bi, *žmujiće*⁵⁰ iz kojih svaki dan piju. Svaki je poklon imao svoju priču i većinom su kazivači znali od koga su taj poklon dobili. Sonja i Sanjin Kirinčić (vjenčani 1994. godine, iz Šila) navode kako su većinom *pirovjani* išli kupovati poklone na ista mjesta u Rijeku ili u Trst, pa se znalo često dogoditi da se dobije i po par istih poklona. Kazivači su potvrdili da su ponekad takve darove zapakirali i poklanjali dalje.

Kazivači su isticali kako se od roditelja ne očekuje poklon, jer je njihov najveći poklon bio organizirati svadbu i sve za nju pripremiti. A dodaje Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja): „Poklonili su mi sve, jer san ja ostala tu [ona i muž su ostali živjeti u kući njezinih roditelja, op. A.C.], sve su mi dali. (...) Iako, kad san se ja ženila, onda su roditelji već poklanjali, jer je bila malo bolja situacija, ali prije ne“. Prema kazivanjima, od 2000-ih godina, roditelji su počeli više darivati. Njihovi su pokloni mogli obuhvatiti, kao i prije, plaćanje nekog dijela svadbe, npr. glazbenika, ili nešto drugo.

Uz svaki poklon poklanjala se i torta. Prema riječima kazivača koji su vjenčani 2016. godine većina ljudi više ne donosi torte, a i na njihove svadbe je svega nekoliko ljudi donijelo tortu uz poklon⁵¹. Stariji su mi kazivači, oni vjenčani 50-ih i 60-ih godina, objasnili kako su se

⁴⁸ Ovaj je podatak navela samo ova kazivačica.

⁴⁹ Biserka i Mladen Lenić, Jelena i Mirko Crnčić.

⁵⁰ Staklene čaše s ručicom ili bez.

⁵¹ Razlog tome mogao bi biti i taj što se od unazad 10-ak godina više ne dopušta donositi svoje kolače i torte iz kućne radinosti u sale hotela i restorana u kojima se održavaju svadbe, pa nema više ni potrebe za tolikim

te torte izlagale na stolovima gdje se održavala svadbena večera. Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) se sjeća da je „bivalo na pirih i do trejset torti. (...) Onda su te torte bile po stolih staveni na stalcima staklenin, onaj dan kad je crik bi pir“, pa su gledatelji, ljudi koji su došli gledati *pir*, mogli doći na mjesto gdje se održava večera i pogledati izložene torte, dok su na placi *pirovajni* plesali. Sjeća se Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) kako su svi „hodeli gledat kako su torte načinjeni“ (Marija Brnić, Sužan), a najčešće su „bili jednostavni, malo pomazani. Ali orih se je imelo, to su znali [staviti na tortu, op. A.C.]...“. Antica Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana) na to dodaje kako su „najviše bili posojeni [posute s orasima, op. A.C.] i so bomboni“. Navodi Marija i kako nisu uvijek svi imali talenta za izradu i ukrašavanje torti, pa bi se takve torte taktički sakrile među veće i ljepše:

„Ako su ženske doma delali, onda nisu znale baš načinit, ni bilo mustric. Med one ki bi malo boje bile, stavjali bi se i one ke nisu baš nacrtani. (...) Znaš čo se delalo, to se dela i sada. Bilmo [bjelanjak, op. A.C.] stlić i cukar i limun, pok va škartučić i delat malo malo one, čo god, rožice. (...) Stuče se i to je tvrdo, to svrdne“.

Slika 2: Izložene torte na uređenom stolu. Svadba Dragice i Ivana (Iva) Crnčića 1953. godine. Privatni foto album Dragice i Ivana (Iva) Crnčića.

Iako su kazivanja za 70-e godine pokazala da ova praksa izlaganja i gledanja torti tada više nije bila toliko česta, ne mogu sa sigurnošću reći kada se ova praksa izgubila. Pretpostavljam da kada su se svadbene večere sve više počele održavati u hotelima i restoranima, i izvan mjesta gdje par sklapa brak, ovaj je praksa postala nepraktična.

brojem torti. Mnogi hoteli i restorani traže certifikate slastičara (ako kolače ne rade oni), kao garanciju da su kolači friški, te kako bi se ogradili od mogućih zdravstvenih tegoba uzrokovanih kolačima, ukoliko se dogode.

Poklanjanje torti uz glavni poklon bilo je zaista praktično. Prema kazivanjima, do početka 80-ih te su se torte dijelile tijekom svadbene večere, nije bilo jedne torte za svih. A drugi dan i nekoliko dana nakon svadbe, te bi se torte dijelile sumještanima i rodu koji nije bio na svadbi. Od pojave *kumovske torte* (80-ih godina 20. stoljeća), odnosno kada je kupiti ili napraviti tortu za svadbu postala obaveza kumova, te bi se torte najčešće samo dijelile. U slučaju da *kumovska torta* nije bilo dovoljna za sve uzvanike, kao i prije, dijelilo bi se za svadbenom večerom i donesene torte.

4.8. Momačka i djevojačka večer

Momačke i djevojačke večeri u ovom obliku u kojem ih danas poznajemo, prema kazivanjima kazivača, nisu počele sve do sredine 80-ih godina. Prvo su počele momačke večeri sredinom 80-ih godina. Održavale su se tjedan dana prije svadbe, ali nije bilo pravilo da se takva večer održava. Moji su ih kazivači koji su se vjenčali 80-ih godina, opisivali kao druženje s nekolicinom prijateljima uz vino i hranu. Ali Sanjin Kirinčić (oženjen 1994. godina, iz Šila) navodi kako je njegova momačka večer „skoro bila veća nego pir“, uz hranu, piće i harmoniku, a takve su bile i mnoge druge na kojima je on bio. Djevojačke su se večeri počele organizirati tek sredinom 2000-ih, prema kazivanjima kazivačica, također uz hranu, piće i glazbu. Već sam prije spomenula da danas kumovi ponekad imaju obavezu organiziranja momačkih i djevojačkih večeri, no moji su kazivači i kazivačice organizirali momačke i djevojačke večeri zajedno s kumovima.

4.9. Svadbena hrana

Svi *pirovjani* nisu dužni pomagati oko svadbe. Od bliže rodbine se očekivalo, i sada se očekuje, da će pomoći oko priprema za svadbu⁵². Ali pomagali su i ljudi iz sela – susjedi i sumještani, puno više do 80-ih godina 20. stoljeća⁵³. Ako se svadba održava u nekom restoranu, hotelu ili kakvom sličnom prostoru, svadbeni se jelovnik plaća zajedno s rezervacijom⁵⁴. Može se birati između ponuđenih, unaprijed osmišljenih jelovnika koji najčešće ne uključuju dobrinjsko tradicijsko svečano jelo *makaruni*⁵⁵ i gulaš. No, trebam ovdje spomenuti da mnogi restorani i hoteli na otoku u svojim svadbenim jelovnicima imaju

⁵² Zaključujem na temelju dobivenih podataka s terenskog istraživanja i na temelju svadbi poznanika.

⁵³ Tada su se svadbe gotovo redovito počele održavati u hotelima i restoranima, prema kazivanjima, pa više nije bilo potrebe za velikim brojem ljudi koji bi pomogli oko pripreme.

⁵⁴ Prema kazivanju Anice i Antuna Šantića (vjenčani 1976. godine, iz Čižića), 70-ih se godina 20. stoljeća počelo češće odlaziti u restorane i hotele na svadbene večere.

⁵⁵ Za *makarune* se tijesto tanko izvalja, izreže se prvo na duge trake, pa na kvadratiće veličine 4 – 5 cm. Svakom se kvadratiću tijesta prstima spoje suprotni krajevi i dobije se *makarun*.

kao tradicijsko jelo u ponudi *šurlice*⁵⁶ i gulaš, ako već nemaju *makaruni*, pa se mladenci, ako je svadbena večera na otoku Krku, odluče nekad uvrstiti to jelo u svoj svadbeni jelovnik.

Priprema hrane započinjala je par dana do 7 dana prije svadbe, u kući mladenke ili u društvenom domu (kada su se počeli graditi po selima). Svaka svadbena večera koja se održavala u kući, društvenom domu ili već spomenutim neopremljenim salama za svadbe morala je imati dobrog kuhara ili kuharicu i, vrlo rijetko, jednog konobara, no tu bi funkciju u većini slučajeva imao netko od rodbine ili susjeda i sumještana.

Klasični tradicijski jelovnik, prema kazivanjima mojih kazivača, započinje s juhom (najčešće goveđa), nakon čega se svečano uvode sa sopelama *makaruni* / *šurlice* s gulašom, slijedi kuhano meso s povrćem (kazivači su istaknuli kuhano *zeli* ili *kapuz*), pečeno meso sa zelenom ili sezonskom salatom, te na kraju torta i kava, uz voće. U novijim varijantama, od 90-ih godina na ovamo, pojavljuju se pršut i sir kao hladno predjelo prije juhe, a kuhano meso s povrćem najčešće izostaje. Zanimljiv je zapis Nevenke Trubić-Uravić (usp. 1995: 175) o jednom jelovniku iz 1899. godine kada se udavala njena *mamica* Mare Perkina Mare Crnčić udata Turčić (1878 – 1958). Napominje Trubić-Uravić (usp. *ibid.*) kako je riža (*orižije*, *orižiće*) bila rijetkost u to doba (1899. godine), pa se zato krajem 19. stoljeća smatrala svečanom hranom i zbog toga se obavezno posluživala na svadbi uz *makaruni*:

„...imeli su za jist: na juhi od govedine na gusto kuhani orižije i va to čuda ribanoga ovčjega sira, a za tin makaruni so gulašon i istešo čuda sira (sir je bil nariban na pjatićih po stolih) i za tin 'kolač', a za piće vino“ (Trubić-Uravić 1995: 175).

Trubić-Uravić (*ibid.*) ne precizira pojmove prije i kasnije, pa je teško odrediti na koje vrijeme točno misli kad kaže da je „prija pod soku 'pjacatu' (jelo) bila mantinjada“. Još uz to dodaje da se je „košnje na piru na stol počelo nosit više vrsti hrani, tako da su judi va selu po mantinjadah znali koliko je vrsti hrani bilo“ (*ibid.*). Pretpostavljam da ovdje misli na kraj 19. stoljeća i početak 20. stoljeća, s obzirom da navodi svadbu koja se održala 1899. godine. „Od kad se je ustalil jelovnik [misli na jelovnik koji sam opisala gore kao klasičan tradicijski, op. A.C.] (...) ondrat se sope samo 'mantinjada na makaruni'“ (*ibid.*). Prema kazivanjima mojih kazivača, gore opisani jelovnik ustalio se sigurno od 50-ih godina 20. stoljeća, a vjerojatno i prije. Razdoblje od 1899. godine (od jelovnika koji Nevenka Trubić-Uravić opisuje) do 50-ih godina 20. stoljeća moralo je donijelo promjene, pogotovo uz dva svjetska rata.

⁵⁶ Duguljasta šuplja tjestenina oblikovana drvenim štapićima.

Uz svadbenu večeru, još je važna i *južina* ili *marenda*. Kada se dođe na dogovoreno mjesto, najprije se nešto pojede, prije nego se krene po *nevestića* ili *nevesticu*. Kazivači su isticali da su glavna jela za *južinu* bila gulaš i tripice, vino i najčešće pogača, ili neki drugi sitni kolači. Početkom 2000-ih godina, još uvijek su se ponekad posluživali gulaš i tripice, no, prema kazivanju kazivača, počinju se sve više posluživati i sir i pršut te ostali suhomesnati proizvodi, uz obavezno vino i kolače. Dodaje Trubić-Uravić (usp. ibid.: 169). kako se za *južinu* poslužuje i *utrobica* (iznutrice), no ovaj podatak mi kazivači nisu rekli. Sada se, prema kazivanjima, poslužuju ili samo sir i pršut i ostali suhomesnati proizvodi, uz piće i kolače, ili se jela naruče u nekom restoranu, a ta jela nisu gulaš i tripice.

Neizostavan dio svake svadbe, ali i svake svečanosti na Dobrinjštini, jest pogača. Pogača je slatki kolač, u pravilu bez ikakvih ukrasa, ali ako se želi, može se ukrasiti. U novije vrijeme (od otprilike kraja 2000-ih godina) često izostaje sa svadbene večere, ali zato se obavezno poslužuje *pirovjanim* prije polaska na čin vjenčanja, uz neke druge kolače. Ako mladenci imaju i *pir* na placi, prije odlaska na svadbenu večeru pogača se na placi dijeli uzvanicima, uz vino, kavu (pogača i vino dijele se i gledateljima *pira*). Komadi pogače se također dijele rodbini, susjedima i sumještanima, uz komadić torte i nešto sitnih kolača. Od otprilike kraja 70-ih godina do kraja 2000-ih (sada već zaista rijetko) na placi su se uz pogaču, vino i kavu dijelili i sendviči s pršutom i sirom (ponekad i s kiselim krastavcima). Objašnjava Biserka Lenić (udana 1990. godine, iz Hlape) kako su se nakon cjelodnevnog pjevanja i plesa sendviči uvijek željno iščekivali:

„E, to mi je isto bilo na piru fantastično – sengviće. Joooj, šta mi je to bilo dobro. Znaš, jer ti prideš recimo – imaš pir i sad već morda na 11 moraš prit na južinu, trajalo je to. Onda imaš gulaš i tripice. Onda ideš po nevestića, nevesticu, kolači malo. Onda crikvu, pa slikanje malo, pa na placi (...) i onda ogromna, ma i po dvi košare, sengvići s pršutom i siron, ona duguljasta meka peciva, zamotano va beloju salveti so čačkalicun. I onda to stave vosrid i onda mi dica na te sengviće – kao to je za pirovjane. Ajme kako je to bi dobar okus. A onda su neki stavjali i krastavce kisele. I onda se to dobro najist. Najprvo pirovjani, onda ako oстане su uzimali i dilili gledateljima. Da isto pojidu. (...) To bi se prvi večer delalao, pa je bilo kod nekog u kući ki je bi bliži do place – možda se kod susjede držalo. Celo selo je sudjelovalo“.

I zaista, i sama se sjećam da niti jedan sendvič s pršutom i sirom napravljen kod kuće nikada nije imao tako poseban okus kao onaj na placi tijekom *pira*.

Presnoc je još jedan kolač koji se radi za veće svečanosti. No, na svadbi ga je rijetko bilo. Antica Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana) objašnjava: “*Presnoc* se je dela za na pir kako kada god“, a Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) dodaje: „Nismo delali, aš je toga rabilo čuda, onda ne moreš ti jenomu dat“. *Presnoc* se radi s mladim ovčjim sirom. Bilo je teško napraviti dovoljno *presnoca* za sve uzvanike, a bilo je i skupo, ako mladenci nisu imali kod kuće mnogo ovaca. Ponekad se posluživala i *orihnjača*, a ona se i danas poslužuje, te neki jednostavni sitni kolači. Kazivačica Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) istaknula je kako je njena obitelj imala puno jabuka kod kuće, pa su uz *orihnjaču*, napravili i pitu od jabuka.

„Morda ni od više naglasit da se je ranije okolo pira angažiralo sve selo, posebno rodbina. Va prostoriji za pir su bili sve veće stoli zo sela (...) bele tavajoli [stolnjaci, op. A.C], servisi i bešteki ke se nikad drugda nisu upotrebljavali“ (Trubić-Uravić 1995: 174).

I zaista jest bilo tako. Prema kazivanju Anke i Antona Feretića (vjenačni 1984. godine, iz Gabonjina), 80-ih se godina već redovito posuđivalo servise i pribor za jelo iz hotela (ako se svadba održavala u selu), kako bi večera bila i u tom segmentu svečana. Prije toga, rijetko se posuđivalo iz hotela, najviše bi sumješteni pomogli u tom segmentu – posuđujući stolove, servise, pribor za jelo, šalice za kavu. Ispričala mi je Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) kako je za svoje vjenčanje posudila „i padeli i pjati“ iz hotela u Crikvenici jer joj je tamo radio rođak. Ona i muž otišli su po posuđe u Crikvenicu i zajedno s posuđem s trajektom došli nazad u Šilo:

I išli smo so kareton, so koli po to, aš ni bilo auta. Ni bilo ni telefona, ni mobitela, da ćeš ti zvat. Nego se je znalo ku doba ćeš prit i on, otoc od muža, on je ime osla i karet, nas je prišo čekat pred trajekt i na karetu smo to pripejali (...) evdi va dom“. (...) „Za kafe smo jedino imeli ove domaće (...) soka je bila svoga para, ali ni važno, kakova je, bili su za svih“.

Nastavlja Štefica dalje priču kako je „to već bilo svečano, aš smo mi imeli sve jednake pjati, ki je tako ime“. No, kada bi posudili od ljudi iz sela servise i posuđe, morali su nekako i znati od koga su posudili, kako bi se to vratilo natrag na isto mjesto. Štefica mi je objasnila kako su to radili te mi je otvorila *vetrinu*, kako bi mi pokazala jedan zanimljiv tanjurić – tanjurić za kolače na kojem je djelomični *sinjal*, koji je posuđen na svadbi koja se održala 21.11.1954. godine u hotelu Pećine u Šilu:

„Bilo je M, ali se strlo peruć. (...) To ti se je... Znaš, bitumen, katran se je to zvalo, čo se miša va asfalt. Toga su imivali. S jenin šćapićen su umoćili i sinjali. (...) I tako si zna komu vrnut. (...)“.

Slika 3: Tanjurić za kolače posuđen na svadbi održanoj 21.11.1954. godine u hotelu Pećine u Šilu. Originalno je pisalo slovo „M“, napisano bitumenom. Vlasnica Štefica Pavačić, fotografirala Anita Crnčić.

4.10. Svadbena odjeća i oprema

Sve su se kazivačice udale u bijeloj haljini, a kazivači u odijelu, *veštidu*. Kazivači su svoju svadbenu odjeću i obuću kupovali rijetko na otoku – na Dobrinjštini se nije mogla kupiti, kao ni sada. U većini slučajeva kupili su ju u Rijeci, Trstu (80-ih godina) i Zagrebu (od 90-ih godina). Ive Crnčić iz Šila je 1953. godine, kada se oženio, kupio *veštid* z Merik u Omišlju, „aš v Omišji je bilo čuda Merikani, a ni bilo '53 puno za kupit“. Svako desetljeće nosi svoju modu, pa je svadbena odjeća izgleda kod svakog kazivača i kazivačice drugačije, s obzirom na desetljeće u kojem su se vjenčali.

Prema kazivanjima i slikama (usp. Gršković-Vlastelin 2004: 59), 20-ih se godina na Dobrinjštini moda počela mijenjati i počele su se nositi sve više bijele vjenčаницe. Kazivačica Stanka Lukarić (udana 1969. godine, iz Dobrinja) zaključuje prema slikama svoje *mamice* (koja je na slici sa svadbe u nošnji), koja se udala 1905. ili 1906. godine, kako su se žene i muškarci vjenčavali u nošnji sve do malo prije Prvog svjetskog rata, „a onda su pomalo počeli veštidi i bele veštice, isto“. Prema njenom kazivanju, 20-ih se godina moglo vidjeti mladenke na svadbama i u „belih veštich“, tada se počela miješati moda. No, prije nego su u ženskom

svadbenom odijevanju u potpunosti prevladale bijele haljine od 50-ih godina 20. stoljeća, prijelazna faza od nošnje do bijele haljine bila je odjeća tamne boje. Na slikama koje sam promatrala, ta je odjeća najčešće nalikovala narodnoj nošnji, samo bez ikakvih dodataka ili su to bili jednostavni kostimi tamne boje. Jedan od razloga za ovakav razvoj može biti i siromaštvo uzrokovano Prvim svjetskim ratom.

Prema riječima kazivačica koje su se udale 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća, još su se do 30-ih i 40-ih godina djevojke udavale u tamnoj odjeći, a tek poneka u bijelom: „Imeli su tamnoplave, ja se sjećam ko dite [kraj 40-ih, početak 50-ih, op. A.C.]“ (Štefica Pavačić, Polje). 50-ih su se godina gotovo uvijek udavale u bijelim haljinama, no, sjeća se Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) jedne žene koja se udala u tamnoplavom kostimu u Županjama krajem 50-ih godina, što je tada bilo zaista rijetko, prema njezinim riječima. Muškarci su nosili *veštidi* (prema slikama, od početka 20. stoljeća sigurno), koji su se tijekom godina mijenjali, ovisno o razdoblju u kojem se mladić ženio, no ostali su najčešće tamne boje.

U tekstu Stjepana Širole *Manji prinosi. Pir u Dobrinju na Krku* iz 1933. godine pronašla sam zanimljiv podatak o ženskom svadbenom odijevanju: „Nevestica (...) za pojasom ima modru ili crvenu vrpču“ (1933: 233)⁵⁷. U dobrinjskoj tradicijskoj nošnji krajem 19. stoljeća, a i početkom 20. stoljeća, *nevestica* je umjesto *traversa*, pregače, imala tri svilena *facola*, rupca, oko pojasa (usp. Trubić-Uravić 1995: 178). Moguće je da su to modre ili crvene vrpce koje spominje Širola.

Mladenka je na glavi nosila vijenac, krunu ili krunicu (manju ili veću) sve do 80-ih godina. 80-ih su se već počeli, uz krune, nositi i samo obični ukrasi nalik vijencima. Nakon 90-ih godina kazivačice su nosile ukrase nalik vijencima ili samo velove, a od početka 2000-ih mladenke se najčešće odlučuju samo za jednostavne ukrase na glavi, ali bogate i lijepe frizure. Ovim istraživanjem nije potvrđeno da su se vijenci izrađivali, već su se uvijek kupovali, najčešće u Rijeci, kasnije u i Trstu i Zagrebu (80-ih i 90-ih godina). Uz zapis Nevenke Trubić-Uravić (usp. *ibid.*) pronašla sam vjenčanu sliku Marije Mondinice i Antona Crvića Knezića iz 1912. godina, na kojoj mladenka ima krunu, a Nevenka napominje kako je to prvi poznati slučaj u Dobrinju da mladenka umjesto *tumbana* ima krunu na glavi. *Tumban* je žensko pokrivalo za glavu načinjeno od bijelog platna ili flanela, dugačko oko 2 m, a široko 50 cm. „Po celoj dojini su čufice va četire boje udelani od vonice, a na sridini glavi stavi se još i čovjeni fjočić“ (*ibid.*: 177). Vijenci koje su mladenke počele nositi umjesto *tumbana*,

⁵⁷ Na ovaj sam podatak naišla tek na kraju istraživanja, pa o ovome nisam pitala kazivače.

najčešće su imali male bijele cvjetice napravljene od voska ili svilene tkanine. Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) rekla mi je kako se trudne djevojke nisu smjele udati s krunom na glavi 50-ih godina, a i prije, no vjerojatno se to pravilo nije dosljedno primjenjivalo. Prema kazivanju Dragice Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila), u Polju se jedno kratko vrijeme ukrašavao kip Majke Božje s njenom krunom s vjenčanja, to je trajalo svega par godina, nije se ustalilo:

„Jedna teta R. je jako criki načinjala. Sad je oltar Poji načinjen po modernu, ali tad ti je bi kip Majke Božji. Mi smo Poji živeli '63, '64, '65, to ti je bilo tad. To je bi kip veliki. (...) Kad je bila Mala Gospoja, potegnu se je ta stol, a ta R. je zela moj vel i načinjala ta kip. (...) Svaku Malu Gospoju i vel moj. Dok je ona mogla (...) a kasnije više ne. A kad je ona više znemogla, onda više ne. Na Malu Gospoju bi me vavik pitala: 'Dragica, ćeš poklonit to crkvi?'. A ja neću, ja ću to imit za uspomenu“.

Prema kazivanjima zaključujem da ovo nije bila stalna praksa. U drugim mi mjestima nitko od kazivača nije potvrdio da se kip Majke Božje ukrašavao ovakvim vijencima. Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) čak je istaknula kako svećenici to nisu dozvoljavali:

„To nisu dozvolili. Aš znaš čo su, zlatne lančice su davali bogati, kad su videli da će umrit i tako. Ali to nisu oteli zet, od nevstice, aš da to ni lipo. Da to ni nevino za Majki Božjoj dat. Da će boke dat i to, ali da to ni lipo. Da Majki Božjoj se mora dat nič, kako pristojno, ne rabjeno. I od nike ženske ka je trudna, pok da ćeš joj [Majki Božjoj, op. A.C.] krunu dat, to nisu“.

5. Svadba

Sudionici svadbe nazivaju se *pirovjani* ili *pirovljani*⁵⁸, a svadba se naziva *pir*⁵⁹. Dvoje ljudi koji sklapaju brak nazivaju se *nevestići* (potvrdili kazivači koji su se vjenčali do 80-ih godina 20. stoljeća) ili mladenci (potvrdili svi kazivači, stariji su ga koristili paralelno uz *nevestići*). Naziv za mladenku, djevojku koja se udaje, jest *nevestica*, ali kazivači su koristili i *mlada*, a naziv za mladenca, mladića koji se ženi, jest *nevestić*, uz varijantu *mladi*, a uz ove varijante kazivači bi ponekad upotrijebili i nazive mladenka i mladoženja⁶⁰. Glagoli udati se i oženiti se u ovom su kraju objedinjeni u jedan – *ženit se*. Glagol *ženit se* koristi se i za ženu i

⁵⁸ Svi su kazivači potvrdili naziv *pirovjani*. Naziv *pirovljani* koristili su najviše kazivači vjenčani od 80-ih godina 20. stoljeća.

⁵⁹ Svi su kazivači koristili ovaj termin.

⁶⁰ Naziv *nevestica* koristili su svi kazivači. *Nevestica* i *mlada* koristili su oni koji su se vjenčali od 80-ih godina naovamo. Naziv *nevestić* koristili su kazivači koji su se vjenčali do 80-ih godina, *mladi* su koristili svi kazivači koji su se vjenčali od 80-ih godina naovamo.

muškarca, te je dijalektna varijanta standardnojezične varijante vjenčati se. Svi kazivači koristili su taj izraz, npr. „ona se je ženila“, uz tek poneku upotrebu glagola udati se i ženiti se.

Svadbena se procedura od 50-ih godina do danas ponešto promijenila, što je razumljivo. Npr. svadbena se povorka najčešće kretala pješke do 70-ih godina, a od tada se počela više kretati autima, a pješke samo u nekim segmentima, kada je to moguće. Za to postoje dva razloga: prvi je taj da je automobila zaista bilo malo prije 70-ih godina – Ive Crnčić (oženjen 1953. godine, iz Šila) nabrojao mi je par automobila koji su 60-ih godina postojali na Dobrinjštini i tko ih je posjedovao – a drugi je razlog taj što su se brakovi sklapali s ljudima koji su u bližim selima, u onim selima do kojih se moglo u jedan dan stići pješke tamo i natrag (prema kazivanju Štefice Pavačić, vjenčane 1967. godine, iz Polja).

5.1. Okupljanje kod *nevestića* i *nevestice*

Sve do početka 2000-ih godina svadba za uzvanike započinje već spomenutom *južinom* ili *marendom* u pravilu kod mladoženje ili u mjestu otkud je mladoženja. Ovisno o okolnostima moguća su i odstupanja od ovog pravila. Ako mladenci, iz bilo kojeg razloga odluče izlaziti zajedno iz kuće, bilo iz mladenkine ili iz mladenčeve, svi *pirovjani* imaju *južinu* ili *marendu* na tom mjestu. To vrijedi i za mladence koji su se vjenčali od 2000-ih naovamo. Prema kazivanju Mirjane Mrakovčić (udana 2001. godine, iz Šila), krajem 90-ih, početkom 2000-ih na nekim je svadbama počeo samo dio mladenkinih uzvanika (u pravilu mlađi uzvanici) odlaziti prije kod mladoženje, te nakon toga skupa s njegovim uzvanicima dolaziti kod mladenke. To je bila međufaza između odlaska svih uzvanika prvo kod mladenca do faze kada su mladenkini uzvanici dolazili prvo k njoj, a mladoženjini k njemu (ta je faza, prema kazivanjima, krenula početkom 2000-ih). Uz to dodaje Mirjana: „...meni se čini da smo mi bili među zadnjima koji su tako“. Tada je onda i *južina* ili *marenda* počela biti za svaku stranu odvojena – kod mladenke za njenu stranu, kod mladoženje za njegovu.

Prije nego mladenka i mladoženja izađu van, pitaju roditelje za oprost i blagoslov, svaki u svojem domu. Oprost od roditelja pitali su samo kazivači koji su se vjenčali 50-ih godina 20. stoljeća: „Prija nego reš van, mora si roditelje proščena pitat – 'Prostitute mi, rastajen se od vas' ili 'Mama, oprosti mi, rastajen se od vas' – To mi je bilo najgore“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Kazivačice Mila Milanković (udana 1963. godine, iz Županja) i Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) potvrdile su mi kako mladenci oprost više nisu pitali od 60-ih godina. No, zato se davanje blagoslova zadržalo, sve do kraja 2000-ih sigurno, prema kazivanju

kazivača. Nisu svi uvijek pitali za blagoslov roditelje, odnosno kako kaže Štefica: „Nismo tražili, nego su nan dali“. Do 80-ih godina kazivači su isticali kako je roditeljski blagoslov bio obavezan, no od 80-ih godina na ovamo, blagoslov bi pitao onaj tko htio. Dodaje uz to Anton Feretić (oženjen 1984. godine, iz Gabonjina): „A ča ti more reć – pamet va glavu – i to je to“. Nisam zabilježila da su moji kazivači vjenčani 2016. godine pitali blagoslov roditelje ili su ga dobili, no to ne znači da neki drugi možda nisu.

I mladenku i mladoženju ispred dvora ili ispred vrata sopele zovu van. Sopele tada *sopu*⁶¹ tri puta mantinjadu. Mantinjada je najsvečanija svirka sopela:

„Stari judi bi bili rekli da jih sada srhi pasuju (znači da budi najdublje osjećaje).

Mantinjada je bil i znak ki je del nike svečanosti, npr. ovdi su svi govoreli: 'Ala homo brzo ako ćemo ča vit, aš nevestića već zovu“ (Trubić Uravić 1995: 170).

„Mantinjada je uvod u sve svečanosti i izvodi se samo na sopilama“ (Radić 2004: 28). Svira se na piru ispred mladoženjine i mladenkine kuće – prva mantinjada se svira u dvorištu, druga pred kućom, a treća neposredno pred ulaznim vratima (usp. *ibid.*). Ovo je idealan raspored sviranja mantinjade, ali ponekad nije izvediv zbog prostora u kojem se svira, pa je u nekim slučajevima moguće i stajati samo na jednom mjestu i svirati mantinjadu tri puta⁶². Mantinjada se još svira nakon obreda vjenčanja u crkvi, odnosno sopele mladence zovu van iz crkve. U literaturi (usp. *ibid.*) se može pronaći podatak da se tada mantinjada svira jedan put⁶³, ali kazivači Andreja i Tončić Car (vjenčani 2016. godine, iz Šila) naglasili su kako se svira tri puta i usput mi ispričali „nezgodu“ s lošom procjenom izlaska iz crkve na drugu mantinjadu, umjesto na treću. Sopele i sviranje mantinjade do danas su ostali glavno obilježje svadbi u ovome kraju.

Nakon odsvirane treće mantinjade roditelji izvode mladoženju iz kuće, do vrata ili ispred vrata, gdje ga preuzimaju kumovi. Svadbena povorka od mladoženje kreće koračnicom koja se svira na sopelama do mladenkine kuće. Sve do 90-ih, početka 2000-ih sopele su prevladavale u vođenju svadbene povorke, uz rjeđe harmoniku. 50-ih godina harmonika uopće nije predvodila svadbene povorke, prema riječima kazivača, tek je od kraja 60-ih ili 70-ih godina postala nešto popularnija i u tom segmentu, ali sopele bi svakako svirale jedan dio puta. Od početka 2000-ih sve više počinje prevladavati harmonika kao obavezna, a danas čak

⁶¹ Na Dobrinjštini će ljudi reći da sopele nikad ne sviraju, one *sopu*, zato sam na ovom mjestu upotrijebila dijalektu verziju glagola svirati.

⁶² Zaključujem iz neformalnih razgovora s prijateljima i poznanicima.

⁶³ Prema kazivanjima, mantinjada se svira tri puta i ispred crkve. Možda se negdje drugdje na otoku svira jedan put, ali o tome nemam podatke.

i ne samo harmonika – npr. Tončića Cara (oženjen 2016. godine, iz Šila) do mladenke je pratio glazbeni sastav s više različitih instrumenata, uz harmoniku kao obaveznu. Nakon što svadbena povorka dođe ispred mladenkine kuće, ponekad ih dočeka *barikada*. Ispred mladenkine kuće, događa se pravi *pir*, ono glavno, prema riječima Iva Crnčića (oženjen 1953. godine, iz Šila). U mladenkinu dvoru mladenkin kum proziva „ki će se s kogun pejat“. Prema tom popisu i redu, formira se dvored, muškarci su na jednoj strani, žene na drugoj i tuda će mladenka proći dok je muški kumovi vode. Ovaj se običaj zadržao sve do kraja 90-ih godina. Već početkom 2000-ih godina, kazuje mi Mirjana Mrakovčić (udana 2001. godine, iz Šila), ovaj običaj se jako rijetko izvodio, a od otprilike sredine 2000-ih više se uopće ne izvodi. Već sam spomenula da se i mladenki tri puta svira mantinjada, kao i mladoženji. Uz to je Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila) istaknula da se još 50-ih godina 20. stoljeća, prije nego izvedu mladenku, prije treće mantinjade, pjeva i svira pjesma „Kad se je hčerčica od majke dilila“. Kazivačica se sjeća ovih stihova te mi ih je otpjevala:

„Kad se je hčerčica od majke dilila,
ona je pitala majku blagoslova,
blagoslovi majko belo ruho moje i zlatno prstenje“.

Zbog ograničenog prostora u radu, neću navoditi različite varijante ove pjesme i dodatne stihove, no u različitim se knjigama i radovima može pronaći i notne zapise ove pjesme, i dodatne stihove, koje kazivačica nije otpjevala (usp. Pavačić Jecalićev 1982; Radić 2004; Pavačić Jecalićev 2008). Prije nego mladenka izađe van, ponekad pošalju lažnu mladenku prije nje. No, ovaj običaj nisu svi imali na *piru*, ni danas ga nemaju. Dok je mantinjada prema nepisanom pravilu obavezan dio svake svadbe, lažna *nevestica* nije, taj je segment u potpunosti proizvoljan. Kako kaže Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja): „nikomu je, nikomu ni bila“. Ako se lažna mlada izvodi, ona se izvodi jednom (prema zapisima Nevenke Trubić-Uravić i prema kazivanju kazivača koji su se vjenčali 50-ih godina i 90-ih godina) ili tri puta: „Sjećan se 1954. leta, pejali su nikakovu curicu, onda su nikakovu staru žensku i onda su pripejali od Ireni nonu – to je bilo Poji“ (Štefica Pavačić, Polje).

Prema kazivanjima, a ni prema podacima iz navedene građe, ne mogu zaključiti je li standard bio jednom ili tri puta izvesti lažnu mladu, no čini mi se kako je to bilo ostavljeno na volju onoga tko je to organizirao, a najčešće je to bio mladenkin kum. Zabavljачki aspekt izvođenja lažne mlade i u Dobrinjštini, kao i drugdje, „potisnuo je u pozadinu njezinu prvotno magijsku svrhu: pokušaj da se prava mlada zaštiti, da se odgodi njezino pojavljivanje i s njega skrene pozornost“ (Vitez 2003: 45).

Trubić-Uravić je zapisala kako je moguće u mladenkinu dvoru odsvirati i četvrtu mantinjadu, no to nikako nije bilo pozitivno za mladenkin ugled:

„Kada su svi pirovjane pozvani i porejeni, ženske na jednoj bandi, a muški na drugoj, sopci pitaju kumpari: 'Je spravna?' (zna se da se odnosi na nevesticu). (...) Ako pok reku da još ni gotova, ondrat se sope i četvrta mantinjada, a judi onda govore da je ovo prava nevestica, s čin se misli reć da je lena“ (Trubić-Uravić 1995: 170).⁶⁴

Napomenut ću kako su sve do kraja 90-ih godina mladoženju na vratima preuzimale kume (žene ili djevojke kumova), a mladenku kumovi. Upitala sam kazivače što bi se dogodilo kada kumovi nisu imali žene ili djevojke, bi li u tom slučaju kum isto preuzeo mladoženju, no, nisu mi znali dati konkretan odgovor na to. Prema njihovim riječima, za kumove se uvijek biralo par, pa se s tim „problemom“ nisu susreli. Od 2000-ih godina, prema riječima kazivača, sve su više mladoženju počeli preuzimati njegovi kumovi (par ili sam kum), a mladenku njezini kumovi (par ili sama kuma).

Kod mladenke se dobiva i ružmarin ili rjeđe nešto drugo kao znak da je netko *pirovjan*. Ružmarin u pravilu na uzvanike stavljaju djevojke s mladenkine strane ili netko mlađi od roda s mladenkine strane. Za ukrase se na Dobrinjštini ne plaća. Zanimljivo je kazivanje Marije Brnić (udana 1954. godine, iz sužana) o plaćanju ukrasa za uzvanike na jednoj svadbi kojoj je prisustvovala u Puli, u Istri (nije rekla kada):

„...i tako od jedanput na piru je šla tacna okolo na ku si mora stavit šoldi [za dobit ukras, op. A.C.]. Ma kako da plaćaš onu vičeru. Pozvali su te, i sad svi vide na tacni koliko je šoldi (...) to nan ni se pjažalo, kako da limozinu spravjaš. Kum da čuda, ontrat nisi ti mogo monje dat. To ni tako bilo ovdi“.

Nakon što je odsvirana i treća mantinjada, mladenka izlazi van, preuzimaju je i vode kumovi. Sve do kraja 90-ih godina zadržao se običaj prolaza mladenke kroz *špalir* napravljen od uzvanika, muškaraca s jedne strane, žena s druge strane:

„Sada sopci parte na korak, za njimi gre nevestica so kumpari, za njun nevestić so kumami i tako pasaju meju pirovjan. Kada pridu poli onih najprvih, nastave s korakon naprid, a pirovjane ondrat prilaze jedon drugomu i formiraju povorku va parih (u parovima). Va to vrime nevestić [akuzativ množine riječi nevestići, op. A.C] posipaju so čenicun, frmentunon i so orižijami, so čin njin žele da njin va budućen životu sve dobro rodi. Tako se gre do crikve“ (Trubić-Uravić 1995: 170).

⁶⁴ Podatak o četvrtoj mantinjadi pronašla sam samo u zapisu Nevenka Trubić-Uravić. Ovaj sam podatak pronašla tek nakon provedenog terenskog istraživanja, pa prema tome nisam o tome pitala kazivače.

Nitko mi od kazivača nije napomenuo da se tijekom prolaska kroz *špalir* na mladence bacalo išta, pa ovaj podatak ne mogu potvrditi. Mladenka ide prva, za njom mladoženja – i danas je tako, osim što mladenka ne prolazi kroz *špalir*, a uzvanici se mogu slobodno kretati, bez nekog unaprijed određenog reda. Svadbena povorka također je predvođena sopelama ili harmonikom (ovisi što mladenci odluče), do matičnog ureda i/ili crkve ili do automobila (ako matični ured i/ili crkva nisu u blizini) i od automobila do ulaza u matični ured i/ili u crkvu.

Kao što sam već prije spomenula, tijekom svadbe se pripremaju i *barikade*. *Barikada* je improvizirana zapreka radi sprječavanja prolaza uzvanika u mladenkin dvor i/ili iz mladenkinog mjesta. *Barikada* je uvijek na neki način povezana s mladencima. Uvijek se uprizori nešto što je povezano s njihovim privatnim životima. Kao i lažna mlada, ovaj je običaj sve od 50-ih godina do danas proizvoljan i ovisi o volji uzvanika, sumještana i društvu kakvo mladenci imaju. Ponekad se *barikada* radi samo ispred mladenkina dvora, gdje se od mladoženjinih kumova očekuje plaćanje prolaza u dvor, ponekad samo na izlazu iz mladenkina sela, a ponekad oboje, sve ovisi o volji onih koji *barikadu* pripremaju. U slučaju smrtnog slučaja u obitelji mladenke neposredno prije svadbe, kao kod Sonje Kirinčić (udana 1994. godine, iz Šila), *barikada* se neće izvoditi ispred mladenkinog dvora. Nevenka Trubić-Uravić (usp. *ibid.*) zapisala je kako se prolaz plaća najviše vinom. Prema kazivanjima, tako i jest bilo sve do 80-ih, kada se sve više počelo plaćati novcem. Nada Simović (udana 1984. godine, iz Hlape) sudjelovala je u osmišljavanju jedne *barikade* ispred mladenkina dvora u Hlapi na svadbi koja se održala početkom 2010-ih. Pripremila je štand s puno voća i povrća, koje su mladoženjini kumovi i uzvanici trebali kupiti. *Barikada* se također može pripremiti i na izlazu iz mladenkina sela, ili negdje na pola puta, bliže ili dalje od kuće. Ovakve su *barikade* bile puno češće 90-ih godina iz jednog jednostavnog razloga:

„Tad smo ti mi bili jedno ludo društvo, i onda smo ti to mi malo više i jače delali te barikade. Prije nas ni to tako bilo baš, morda bi ki hiti kakovo drvo ili ča. To bimo se pripravjali kako da remo v Riku na maškare“ (Mirko Crnčić, Šilo).

Kazivači su isticali upravo Mirka Crnčića (oženjen 1990. godine, iz Šila) kao pravu osobu za osmišljavanje i postavljanje *barikada*. Gotovo da je bio zvijezda postavljanja *barikada* 90-ih godina. Kazivači su se najviše sjećali jedne *barikade* koju je Mirko Crnčić osmislio i pripremio u Polju za svadbu jednog prijatelja krajem 90-ih godina. Dio *pirovjana* i uzvanika napravio je u sredini sela ogromni bazen u koji su stavili barčicu s motorom, a oko bazena su se neki sunčali, a neki lovili ribe. Od 2000-ih su se godina *barikade* počele ponovno izvoditi u nešto manjem razmjeru, no i dalje se izvode. Treba ovdje napomenuti da novac koji

mladoženjin kum mora platiti za prolaz ne ostaje onima koji su *barikadu* napravili⁶⁵. Taj se novac tijekom svadbene večere, poslije pola noći, uručuje mladencima, kada oni koji su sudjelovali u izradi *barikade*, a nisu na *piru*, dolaze na svadbenu večeru – ponudi ih se nekim jelom i pićem, te ubrzo odlaze.

5.2. *Pir* na placi

Nakon odlaska iz mladenkine kuće i plaćena prolaza, svadbena povorka, bilo pješke, bilo automobilima, nastavlja prema obredu vjenčanja. Već sam prije spomenula kako kazivači koji su se do kraja 90-ih vjenčavali i u matičnim uredima nisu percipirali vjenčanje u matičnom uredu kao pravo vjenčanje, pa su se tako i ponašali – kao nevjenčani par. Kako su ušli, s kumovima, odvojeno, tako bi iz matičnog ureda i izašli. Svadbena se povorka ne bi u niti jednom segmentu izmijenila. Po dolasku ispred crkve, sopci bi stali svaki s jedne strane ispred crkvenih vrata i svirali melodiju koja se zove korak, dok uzvanici i mladenci ulaze u crkvu. Ovakav je običaj bio sigurno do kraja 90-ih godina. Iako ne mogu to sa sigurnošću reći, ovaj se običaj vjerojatno zadržao i do sredine 2000-ih. Od tada se mladenci više odlučuju za „filmski“ ulazak mladenke u crkvu, uz svadbeni marš ili neku drugu prikladnu pjesmu, a sopele ih eventualno doprate do crkve, ako to mladenci žele. Mladence su također do početka ili sredine 2000-ih godina do oltara dovodili kumovi, a mladenci su ulazili u isto vrijeme, jedan iza drugog – mladenka s kumovima prva, iza nje mladoženja s kumama, a uzvanici su sjedali svaki sa svoje strane, po redu po kojem su i hodali. Od početka ili sredine 2000-ih godina mladenku do oltara vodi otac, ili neki drugi muškarac s kojim je u bliskom rodu, gdje ju čeka mladoženja.

Nakon završenog obreda vjenčanja, ispred crkve se svira tri puta mantinjada, a poslije treće mladenci izlaze van. Iz crkve mladenci izlaze zajedno, kako i prije, tako i danas. Kazivači koji su se vjenčali 50-ih i 60-ih godina istaknuli su kako je čestitanje u crkvi bilo obavezno, prije nego iz crkve mladenci izađu zajedno van. Kazivači koji su se kasnije vjenčali napominju kako se moglo čestitati i izvan crkve. Prema kazivanjima, do kraja 70-ih ili početka 80-ih godina, a ponekad ni tada, na mladence se ispred crkve, pri izlasku, nije ništa bacalo, ni riža, a ni ništa drugo. Vrlo kratko mi je objasnila Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) i zašto: „Ma ni se to hitalo, orižiće su bili skupi, ki bi to rashićiva“. Uz to mi

⁶⁵ Ovo se odnosi na vrijeme otkada su se *barikade* više počele plaćati novcem, od sredine 80-ih godina, prije toga se najviše plaćalo vinom i nekom hranom, kazivači koji su vjenčani prije 80-ih godina nisu spominjali plaćanje.

je ispričala zanimljivu priču o tome kada je prvi put vidjela da netko uopće baca rižu na mladence na svadbi:

„Prvi put san videla da se orižiće hita na piru kad san šla va Trst '68 ili '69, pa san naletela na niki pir. Toga ovdi nis videla nikad. Potla se je to i ovdi. To je meni bilo jako interestantno. Niki je morda vide ovako kako i ja i potla i ovdi hitaju“.

Od 80-ih se godina počinje na mladence bacati riža – nisam zabilježila da se išta drugo bacalo, osim riže.

90-ih se godina često u mjestima Šilo i Polje (a vjerojatno i u Županjama, Sv. Vidu i Dobrinju⁶⁶) ispred crkve čitao poseban govor ili pjesmica. Te su pjesmice čitale mladenkine sestre ili netko drugi od roda. Nažalost, kazivači se nisu mogli sjetiti riječi, a ni pronaći papire na kojima je to možda zapisano, pa nemam podatak o tome kako su ti govori ili te pjesmice izgledale. No, prema riječima Sanjina Kirinčića (oženjen 1994. godine, iz Šila) ti su govori ili pjesmice uvijek bili o tome „kako san ja nju sad ze“, odnosno kako mladoženja sada odvodi mladenku. Prema kazivanju Sonje i Sanjina Kirinčića (vjenčani 1994. godine, iz Šila), zaključujem da se taj običaj zadržao sve do sredine 2000-ih. Prema priči Biserke Lenić (udana 1990. godine, iz Hlape), 70-ih se, a i ponekad 80-ih, godina recitiralo pjesmicu mladencima u jednom trenutku dok je *pir* bio na placi. Kazivačica se nije mogla sjetiti riječi, no ispričala mi je kako se to izvodilo:

„Ja znan kad san ja bila mala (...) onda ti se je moralo recitirat nevestici. I ja son ti vavik morala recitirat. Ja san sad tu pjesmicu zaboravela. (...) To je bila tako jedna krasna... Znači, pir bi bi naš starinski. Pir bi šo crikvu, onda zad crikve pridu von, odtoncaju prvo kolo, sopeli, i onda ti stave vosrid place katridu. Ja na katridu, da me svi vide i onda nevestica i nevestić sprid tebe. I to son ja vaviki morala. Jooj, znaš kakovo je to uzbuđenje. (...) to ti je posebno Poji bi običaj – svaki pir ki je bi po domaću Poji. Na katridu i ki je bi moj rod, kadi su bili mat i otoc. Rod, kon si šo na pir, kao dite. (...) To je starinska pjesmica, od nigda. I ki zna da li to još niki zna i ima. To je bilo morda '75, '76 Poji“.

Na tragu ovih podataka su i neki govori i pjesmice o kojima su mi govorili stariji kazivači (koji su se vjenčali 50-ih i 60-ih godina). Prema riječima Antice Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana), često su se smišljale pjesmice posebno samo za taj *pir* na koji se ide,

⁶⁶ Nemam dovoljno podataka da bih ovo mogla potvrditi, no, prema kazivanjima Sonje i Sanjina Kirinčića (vjenčani 1994. godine, iz Šila) čini se da su se i na nekim drugim svadbama u ovim mjestima čitali govori ili pjesmice. Za ostala mi mjesta kazivači nisu potvrdili da su se održavali ikakvi posebni govori ili pjesmice ovoga tipa.

pogotovo ako je netko bio dobar u tome (nije bio nužno kum ili netko od roda, mogao je biti bilo tko). Tako se Antica sjeća kad je na jednom *piru* 50-ih godina, na kojem je bila kuma, smislila pjesmu za mladence, ali i na jednom drugom *piru*, također, iako nije bila kuma. Prema njezinim riječima, tako je bilo i na drugim svadbama u to vrijeme, iako nije bilo pravilo, kao i u drugim mjestima. Pretpostavljam da se od toga vremena prakticira običaj recitiranja pjesmica „od nigda“ i spomenutih govora. Tijekom vremena se običaj izgubio u drugim mjestima, a ostao je samo u gore spomenutim, Polju i Šilu. Nažalost, za vrijeme prije 1950-ih godina nemam dovoljno podatka i izvora da bih mogla zaključiti da se to i ranije prakticiralo.

Po izlasku iz crkve, ponovno se formira svadbena povorka s mladencima na čelu, a ispred njih su sopele ili u novije vrijeme harmonika. Sve do početka 2000-ih godina na placi se napravi krug sa sopelama, a uzvanici bacaju bombone okupljenim gledateljima, mladenka također, a muški kumovi obavezno dijele i cigarete. Nakon toga se pleše *tonoc na placi*. Kasnije se *tonoc na placi* možda ponekad otplesao na nekom *piru*. Danas je to zaista rijetko, znam za nekoliko svadbi na Dobrinjštini, koje su se održale unazad sedam ili osam godine, na kojem se plesao *tonoc na placi*. Na jednoj ga je svadbi plesao KUD „Ive Jelenović“ u nošnjama, što je usamljen slučaj, jer nije uobičajeno da KUD-ovi plešu na *pirovima*, a na ostalima su plesali *pirovjani* (oni koji znaju plesati *tonoc na placi*). Kazivači koji su se vjenčali do kraja 90-ih godina isticali su kako je *nevestić* najmanje plesao od svih, gotovo da je bio zanemaren. 50-ih je i 60-ih godina bio puno više postrani, prema kazivanjima, nego kasnije. Prvi ples, za kazivače koji su se vjenčali 50-ih i 60-ih godina, bio je upravo *tonoc na placi*.

„Prvi ples je bi *tonoc na placi*. *Nevestić* sede na stolicu, nevestica pleše sa svojim kumom.

Onda je poslije drugi *tonoc* drugi kum šo. Nakon kumova je tek *nevestić* mogo plesat s *nevesticun*. Ni bilo prvoga plesa za vičerin kako danas“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Uz to su se plesale i polke i mažurke, a mladenka je svaku polku morala plesati s mladoženjom, dok ostali plešu oko njih u krugu. Nije smjela sjediti u niti jednom trenutku: „Nevestica ni smela bit nanka jenu polku kraji. To je bilo za umrit“ (Antica Malatestinić, Sužan). Dok mladenci plešu, posipa ih se malim šarenim papirićima i obavija šarenim dugačkim trakama, koje Marija i Anton Plišić (oženjeni 1982. godine, iz Županja) nazivaju *korijandoli*. „...a kada god bi jih i s konopon vezali (to je bil znak za čin čvršću vezu)“ (Trubić-Uravić 1995: 172).

Pokušaj krađe mladenke je, prema kazivanjima i mojim saznanjima, sve do danas prisutan na svadbama, no nije obavezan kao što ni ranije nije bio. To je, također, još jedan običaj čije izvođenje ovisi o volji uzvanika, sumještana i susjeda, odnosno onih koji pokušaju ukrasti mladenku. Zadaća kumova je paziti na mladenku, kako se ne bi dogodilo da ju netko ukrade. Ako se pak dogodi da ju netko ukrade, za povratak se mladenke ne traži plaćanje u novcu, prema kazivanjima kazivača. Zanimljivo je mišljenje Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godin, iz Šila) o krađi mladenke (Dragice) na njihovoj svadbi, ali i na drugim svadbama. Dragica kazuje: „Meni je to bilo glupo i tada, koga vraga će ju ukrast i onda pejat nazad. Ive dodaje: „Voče ju, onaj ki ju ukrade, vuče ju, a ona ima dugu haljinu...“, a na to se Dragica nadovezuje: „Mora brzo trčat, da ne vidi on [kum, op. A.C.] da ju je ukra, znaš...“.

Već se 50-ih godina na svadbi mogla čuti harmonika i bila je popularna, uz bubanj, koji kao glazbalo na svojoj svadbi spominje Antica Malatestinić (udana 1950. godine). Ive Jelenović, također, spominje harmoniku i bubanj kao glazbala koja su krajem 40-ih prevladala na zabavama, ali i svadbama:

„...a donos je je već posve zela maha armonika – prokjeta njoj bila srića! Njoj i ki ju je prneso i ki ju sope! Da bi njoj se ime za vavik zatrla! Ona nan donos cvili i škripje za sokin kantunon i ziganje nan naše lipe i drage sopeli. Pri sopelah su se nigda toncivali naše lipi tonce, a sada pri toj proketoj armoniki i nikakovon bubnju toncaju nič po furešku – ma to ni tonoc, nego nikakovo bedasto, vrhjasto i grdo zdrozgani, da to ni lipo ni čut ni vit. A još je najgore to, da ni ni fureško ni domaće. Siguro je, da to Dobrinju i Dobrinjcen ne pristaje!“ (1948: 72).

Promjene su tijekom vremena, u izboru glazbala, glazbe ili nečeg drugu, neizbježne. No, iako je Jelenović bio kritičan prema uvođenju tih glazbala, sopele su se na svadbama za plesanje *tonca na placi* zadržale sve do kraja 90-ih godina, dok je harmonika bila za ostale plesove. A za neke, već spomenute segmente, zadržala se i duže od toga, sve do danas. Harmonika je kao glavno glazbalo na *piru* na placi, prevladala sigurno već krajem 70-ih, početkom 80-ih godina, ako ne i prije toga. Od sredine 2000-ih počeli su mladenci za *pir* na placi ponekad angažirati i male glazbene sastave.

Sve do sredine 2000-ih se na placu donosilo vino, pogaču i kavu, a tek od 80-ih i sendviče. S place su sopele, zajedno s mladencima i kumovima, svečanom svirkom odlazile u susret „kuharima“, koji su nosili velike košare s pogačom i sendvičima, vino u *bocunićima* i kavu u termosici. Svečano bi ih sopele dovele na placu, „...pok i š njimi pasaju jedonput okolo place“ (Trubić-Uravić 1995: 174). Vino se je dijelilo i gledateljima, a ostalo je bilo za

pirovjane, ali ako je nešto ostalo podijelilo bi se i gledateljima. Od sredine 2000-ih sve se rjeđe nosilo košare s hranom, vino i kavu, čak se u jednom trenutku u tom razdoblju nosilo samo pogaču na nekoliko svadbi. Od 2010-ih bilo je par primjera kada su na svadbi nosili pogaču, ali takvi su primjeri sada jako rijetki. Ako se mladenci odluče imati *pir* i na placi, najčešće će ponuditi uzvanike samo s pićem, a neki i sa suhomesnatim proizvodima i kolačima, koji se ne moraju svečano dovesti na placu.

„Kada nevestica vidi da je najboje vrime, gre dilit onin ki nisu na piru. (...) nevestica konfeti, a kumi mišane bomboni“ (ibid.). Uz to su isticali kazivači da muški kumovi i mladoženja obavezno dijele cigarete. U tom trenutku gledatelji čestitaju mladencima. Opisuje Biserka Lenić (udana 1990. godine, iz Hlape) kako je to djeci uvijek bio poseban trenutak, pa tako i njoj kad je bila dijete:

„Obavezno si čeka kad re đir. Znaš kad svi in čestitaju, to je bi običaj, po celoj placi i onda nosi konfeti, nose se cigareti i obavezno kumovi bomboni zad njih. I svi in na placi čestitaju i ona in dili. Vavik si čeka kad će nevestica poč dilit. To mi je bilo super (...) A znaš ono, od nevestice dobit bomboni, ma ko da je sveto“.

Vjerujem da zaista jest tako bilo, jer sam i ja kao dijete smatrala da je to poseban trenutak. Sjećam se bijelih rukavica na rukama koje su držale staklenu zdjelicu prepunu bijelih bombona. Uvijek sam ih sretno očekivala, iako mi nikad nisu bili pretjerano fini – ali, bili su od *nevestice*. *Nevestica* i dalje dijeli konfete na svadbama na Dobrinjštini, a mladoženja dijeli cigarete.

Nakon podijeljenih konfeta, još se malo zapleše i zapjeva, pa se kreće na svadbenu večeru. Dragica Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila) spomenula mi je jedan zanimljiv događaj s njene svadbe koja se održavala u Polju:

„Nakon place šlo se doma [na svadbenu večeru, op. A.C.] i po putu moralo se nevestici staviti klobuk na glavu. To je bilo da se... da ti [netko, op. A.C.] ne načini uroke, ča ja znan. Črni obični klobuk, kupi bi se ili posudi, ne znan sada točno više. Kada bi partili pirovjani s place zo sopelami, kum ti na glavu stavi klobuk, na krunicu, dokla je još na glavi. I kada prideš tamo [na svadbenu večeru, op. A.C.] kum ti opet makne. (...) To je već bilo sve po škuru. Kada hodiš ti se stavja klobuk...“.

Ovaj je podatak potvrdila i Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja), no ona se samo sjeća po pričama da su 40-ih i 50-ih godina u Polju *nevesticama* stavljali *klobuk*, šešir, možda

čak i *nevestiću*, no nije sigurna. Ostali kazivači za ovaj običaj nisu znali, pa prema tome zaključujem da se ovaj običaj održavao samo u Polju.

5.3. Svadbena večera

O svadbenoj hrani govorila sam već prije, pa se u ovom poglavlju neću osvrnuti na to. Ovdje ću se fokusirati na ponašanje mladenaca i događanja tijekom svadbene večere. Ponašanje mladenaca tijekom svadbene večere nikada nije bilo određeno strogim pravilima, prema kazivanjima, no, znalo se je 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća da mladenci ne vode glavnu riječ na svadbi: „Mi smo morali štit i poslušat drugih...” (Marija Brnić, Sužan). Dragica i Ive Crnčić (oženjeni 1953. godine, iz Šila) ispričali su mi kako je obaveza kumova također bila pratiti *nevesticu* ili *nevestića* na toalet, kako nekome od njih dvoje ne bi palo na pamet pobjeći: „Ako ti se pišalo, kuma je morala poč s tobun, ako je muškumu, onda kum. To je bilo '53 i prije toga, pamtin. Da ne bi pobigli nevestica ili nevestić.” (Dragica Crnčić, Šilo). Ispričao mi je Ive i o pokušaju bijega jednog *nevestića*:

„Na jenon piru na kon san bi, nevestić se digne i ide van, a nevestica vaje – da je pobjego, da je pobjego, da je pobjego – ala trči van kumovi, traže ga, pejaju ga nazad – to je bilo pred 40 godina [70-ih godina, op. A.C.]“.

Nisam saznala zašto je mladoženja htio točno pobjeći, je li posrijedi bio brak iz kojeg se htio izvući, ili samo šala. Proučavajući usmenu književnost ovoga kraja, zaključila sam da u prošlosti zasigurno jest bilo prisilnih brakova (npr. zbog toga što je netko bio bogat – mladenka ili mladoženja), a o tome govore stihovi iz jedne pjesme, kojoj naslov nije naveden:

„Mene mati čini radi blaga
(j)Uzet onu, ka mi nije rada.
Što će meni sve blago (j)od svita,
Kad mi nije ruža (s)povoljita“ (ibid.: 65).

Praćenje mladenke i mladoženje u stopu zasigurno jest ostatak takvih prisilnih brakova. No kako imam samo jedno kazivanje o čuvanju mladenaca u spomenutom vremenu, i to samo za Polje, ne mogu tvrditi da je praćenja bilo na cijeloj Dobrinjštini, ni da je bilo zaista opravdano, jer su mnogi bježali, ili se to tad radilo samo kao ostatak iz bliže ili dalje prošlosti. Osim ovog jednog zanimljivog kazivanja, nisam zabilježila da su mladenka ili mladoženja nestajali tijekom svadbe niti da se pokušalo krasti mladenku tijekom svadbene večere (to vrijedi za sva razdoblja do danas).

Tijekom istraživanja zabilježila sam običaj skidanja mladenkina vijenca, ali u samo jednom mjestu na Dobrinjštini, u Polju⁶⁷, 50-ih i 60-godina, a prema kazivanjima Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godine, iz Šila), običaj se izvodio i prije. Svi su kazivači u drugim mjestima potvrdili da je mladenka imala vijenac do kraja večeri ili ga je skidala kada je ona htjela, ako joj je smetao. Skidanje mladenkine *krunice*, vijenca, poseban je dio svadbenog običaja, izvodi se uz odgovarajući ceremonijal i uz posebnu pjesmu (usp. Vitez 2003: 65). Skidanje označava novi status – status udane žene – znači da je nastupilo novo, bračno stanje. Prema kazivanju spomenutih kazivača, mladenka bi sjela na sredinu sale na stolicu, mladoženja do nje na drugu stolicu, i uz pjesmu *Popuhnul je tihi vetar, nevestičin* bi kum skidao polako vijenac s njene glave i predao ga u krilo *nevestiću*. Nevenka Trubić-Uravić (usp. 1995: 176) zapisala je i drugačiju verziju skidanja krune – *nevestić* skida *nevestici* krunu uz pjevanje već navedene pjesme, samo se umjesto imena Mara stavi ime *nevestice*. Dragica i Ive otpjevali su mi pjesmu koja ide ovako:

„Popuhnu je tihi vetar 2x
i odnesal Mari krunu 2x, ni na nena,
i odnesal Mari krunu 2x.
Našal ju je jedan mladić 2x,
jedan mladić, njezin dragić 2x, ni na nena,
zlato moje, jedan mladić, njezin dragić“.

Na stih „i odnesal Mari krunu“ *nevestici* se skida vijenac, a na stih „njezin dragić“ stavlja se *nevestiću* vijenac u krilo. Dragica je istaknula kako je skidanje krune jedan od najdirljivijih trenutaka na svadbi. Dodaje Dragica kako tada mladenki prestaje status mladenke, u tom trenutku postaje žena (i zato je to ključan dio svadbe) i može slobodno odlučivati i donositi odluke s kim želi plesati, a s kim ne:

„Nakon skidanja krunice nisi nevestica, sada si žena. Sad si slobodna i moreš plesat zo svimi, a prija krunice nisi mogla, osin ako neki ne pride po tebe. Svi muški pirovjani su morali plesat s nevesticun, obavezno, dok se ne izredaju i nevestica ni mogla odbit. A nakon skidanja krunice si mogla i sama plesat, ako si otela“.

U tradiciji je uvriježeno da je na svadbi mladenka više objekt nego subjekt zbivanja (usp. Vitez 1996: 82 prema Zebec 2005: 220). S obzirom da *nevestica* mora plesati sa svakim koji to želi, njome više upravljaju drugi nego što ona sama uživa u vjenčanju (usp. Zebec 2005:

⁶⁷ Vijenac se skidao kazivačicama Dragici Crnčić (udana 1953. godine) i Štefici Pavačić (udana 1967. godine).

220). „Želja pojedinca da s nevesticom tanca način je da joj oda posebnu čast, ali i mogućnost da s njome posljednji put slobodno zatanca bez posebne dozvole“ (ibid.).

Svadbene komedije su sastavni dio svake svadbe sve do danas – na nekoj ih ima više, na nekoj manje. Sve do kraja 80-ih godina, najčešće su „komedijali“ kuhari, ali ni *pirovjani* ne bi bili mirni, već bi ponekad nešto smislili da se svi skupa dobro nasmiju. Ponekad bi se netko od *pirovjana* obukao u kuhara i poslužio mladence (npr. tako je bilo na svadbi Sonje i Sanjina Kirinčića 1994. godine, iz Šila). Na svadbi Anke i Antona Feretića (vjenčani 1984. godine, iz Gabonjina) kuhari su Anki poslali za glavno jelo dvije kapule i mrkvu, u obliku muškog spolovila, a na svadbi Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godine, iz Šila) netko se od *pirovjana* obukao u *nevesticu* i *nevestića* i tako su paradirali po prostoriji. 90-ih se godina jedno vrijeme na velikom broju svadbi radila i predstava za mladence i *pirovjane*, u sali gdje je bila svadben večera. Prema riječima Mirka Crnčića (oženjen 1990. godine, iz Šila), za to su se pripremali danima kao i za *barikade*, „ali to je već u sali bilo malo previše, izmučiš se“ pa se to polako napustilo sredinom 2000-ih godina. No, i dalje se ponekad nešto takvo na nekoj svadbi pripremi u sali hotela ili restorana, ali u puno manjim razmjerima.

Slika 4: Komedija u sali na svadbi Sonje i Sanjina Kirinčića. Pirovjani su upriličili porod na kojem se rodila kokoš, 1994. godina. Privatni foto album obitelji Kirinčić.

Tijekom svadbe 50-ih godina, a i prije toga (usp. Širola 1933), govori su se nešto rjeđe držali, prema kazivanjima, ali su se zato na svakoj svadbi pjevale napojnice, uz večeru. Napojnice su vesele pjesme koje se sviraju i pjevaju uz svadbenu večeru, a uz koje se pije. Prema kazivanju Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godine, iz Šila) kada bi se počeli iznositi tanjurići s komadima torte, kumovi bi ustali i počeli pjevati napojnicu, a zatim bi ustali svi ostali i pjevali zajedno s njima. „Da bi bil junak, mora se popit pon žmoj vina, a ako se popije malo ali pol, ondrat ostane čeper [krpelj, op. A.C]“ (Trubić-Uravić 1995: 175), odnosno, daleko je od junaka. Prema pjevanju Dragice i Iva Crnčića neke od napojnica glasile su ovako:

„Nevestica je pojela prvi večerak,
tri kokoše oskubene, dva goluba leteće,
jednu malu firulicu/firulčicu/pipličicu,
skoči piple na stenčicu,
iz nje voda teče. (Amen)

Pij nevestica, na tebi je red,
red, redum, redum, redica,
ma, zdolun barun bačvica,
ma, neka redu anjeli,
ma, nebeski vojnici,
ma, budi Bože milostivan nevestici pijanici,
pij nevestica, tvoj je red“.

Na stihu „pij nevestica, tvoj je red“ *nevestica* popije šampanjac. Šampanjac je zapravo bio prošek, koji se radio od bijelog vina. Radio se posebno za svadbu za tu svečanost, za trenutak kada se pjeva napojnicu. Sličnu napojnicu navodi i Širola (usp. Širola 1933: 234)⁶⁸.

„Onda se nastavlja pjevat: Nevestica ga je ispila, popila, / svome mužu napila, napila. / Napij se mužu ti, / ma, na tebi je sada red. I onda ide naprvo, onda se kumovima pjeva, pok oni moraju pit i onda odjedanput svi pirovjane, da se brže fini. (...) Onda bi se bilo reklo: Napij se kume ti – pa se to zamini s društvo – napij se društvo ti“ (Dragica Crnčić, Šilo).

⁶⁸ Zbog ograničenog prostora u radu ne mogu navesti još napojnica, i njihove notne zapise, koje sam pronašla u različitim knjigama i zapisima (usp. Pavačić Jecalićev 1982., Trubić-Uravić 1995., Radić 2004., Pavačić Jecalićev 2008.).

Prema kazivanjima, smatram da se još 60-ih moglo čuti pokoju napojnicu na *piru*, ali kazivači koji su se vjenčali od 70-ih godina više nisu spominjali napojnice kao sastavni dio svadbe.

80-ih je godina postalo popularno čitati čestitke i telegrame na *piru*, tijekom svadbene večere. Najčešće su kumovi čitali čestitke. Taj se običaj zadržao sigurno do početka 2000-ih, prema kazivanju Mirjane Mrakovčić (udana 2001. godine, iz Šila).

Bacanje buketa na svadbi, i skidanje i bacanje podvezice, počelo je tek početkom ili sredinom 2000-ih godina, prema kazivanjima. Prije toga, kazivačice svoje bukete nisu bacale, ni davale nikome, već bi ih čuvale. Zadnjih par godina popularno je i samo dati nekome buket, nekoj djevojci za koju se zna da će se brzo udati ili nekome tko već neko vrijeme „odugovlači“ sa svadbom.

50-ih se godina na kraju svadbene večere uzvanicima nisu dijelile zahvalnice ili spomenice (kako kaže Štefica Pavačić, udana 1967. godine, iz Polja). Kazivači koji su se vjenčali 50-ih godina istaknuli su da bi se samo kumovima dalo komadić torte za doma, a drugima ništa. Prema kazivanjima kazivača koji su se vjenčali 60-ih godina, sredinom 60-ih počeli su se dijeliti konfeti svima na *piru* kao znak zahvale za dolazak. Konfeti, mali bijeli bomboni, lijepo upakirani, nastavili su se dijeliti uzvanicima sve do danas. 80-ih se godina počelo dijeliti, uz konfete, i sliku mladenaca. Sredinom 2000-ih godina, za zahvalnicu su se počele dijeliti i druge stvari – npr. boca vina s imenom i prezimenom mladenaca i datumom i godinom svadbe. Od 2010-ih mladenci se najčešće odlučuju za zahvalnice originalnih oblika ili zanimljivo upakirane konfete.

5.4. Nakon *pira*

Po dolasku u kuću gdje će provesti prvu bračnu noć, 90-ih su godina mladence ponekad dočekale neke komedije ili spačke. Hoće li se komedija ili spačka nekome napraviti, ovisilo je o tome kakvo društvo mladenci imaju. Sonji i Sanjinu Kirinčiću (vjenčani 1994. godine, iz Šila) kumovi su posuli cijeli krevet, spavaću sobu i hodnik s rižom, pa su ujutro morali čistiti. Mirko Crnčić (oženjen 1990. godine, iz Šila) svom je prijatelju 1998. godine zazidao vrata, kao da ne postoje, dok se svadba održavala u hotelu. Ujutro, po dolasku pred kuću, mladi je par morao razbijati cigle, što ih nije previše oduševilo. O toj spački danima se na Dobrinjštini pričalo, pa kaže Mirko: „Ma, nis šo Grad [u Dobrinj, op. A.C.] na mašu drugu šetemanu, dokla malo to ne pasa (smijeh)“.

Nakon što završi svadbena večera, mladenci odlaze kući, ili kod mladenke ili kod mladoženje – tamo gdje ima za njih mjesta⁶⁹. Iako jest nepisano pravilo da mladenka dolazi u mladoženjinu kuću, ovo istraživanje je pokazalo da su u praksi takve situacije zapravo bile puno rjeđe. Uz žene koje su odlazile živjeti u mladoženjin dom, neki su muževi, sve od 50-ih godina naovamo, odlazili živjeti neko vrijeme, ili za stalno, u mladenkin dom, u njeno mjesto, jer je tamo u tom trenutku za njih bilo mjesta i bilo je praktično, ili bi već imali svoj novoizgrađeni prostor. Kada Zorica Vitez (usp. Vitez 2003: 175) piše o modelu suvremene svadbe napominje kako sklapanjem braka mladenka sve rjeđe prelazi u mladoženjinu obitelj, već se sve češće zajedno osamostaljuju i dislociraju, stvaraju svoje novo kućanstvo. Zanimljiva je priča Marije Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) o jednom mladom bračnom paru početkom 50-ih godina, koji je odlučio preseliti se u mladoženjinu kuću, koja je bila toliko mala da su morali spavati zajedno s mladićevom majkom:

„...na Rudinah, oni su šli spat zo materun. (...) To je bilo leto dan, dva, tri, nego smo se mi oženili [početak 50-ih godina, op. A.C.]. Jenu sobu su imeli i kuhinju. Ali njoj je bilo neugodno poli matere spat, a z mužen, vaje kada su se oženili. (...) I onda je ona rekla mužu da neka redu posebi, da ona ne voli pred njun spat. A ova teta govori: 'Ma ja ne znan zač su se posvadili i da redu ća, aš ja son videla da se vole, on joj je ruku drža pod glavun i sve?!'. Razumiš? Ma poli nje spat, ja govorin – ma ja bin šla makar va stran [u zahod, op. A.C.]. (...) Ona je rekla: 'Ja neću ovdi bit!', komedije delat pred ponicun, razumiš?!“.

Prva bračna noć, prema kazivanjima kazivača, sve je, samo ne romantična, jer je novi bračni par umoran od cjelodnevne svadbe i jedino što želi jest leći u krevet i odmoriti. Na moje pitanje „Kamo redu spat nevestić i nevestica potla pira?“ Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) odgovorila je vrlo jednostavno: „Spat redu skupa, spali su i prija, kako i vavik (smijeh)“. Prva bračna noć, prema riječima kazivačima, i nije uvijek prva, o čemu svjedoči i dijalog Marije Brnić (udane 1954. godine, iz Sužana) i Antice Malatestinić (udana 1950. godine, iz Sužana):

„Marija: A ona je šla spat kamo, k njemu? Kamo ste vi šli spat?

Antica: Ja već ne znan...

Marija: Prvu noć i da ne zna – ma ni ti bila prva (smijeh)

Antica: Da je bila prva, bin zapametila (smijeh)

⁶⁹ Ovo su potvrdili svi kazivači – otišli su živjeti tamo gdje im je u tom trenutku bilo najpraktičnije i gdje je za njih bilo mjesta, no, isto tako, potvrdili su i to da ako, hipotetski, mogu birati između mladenkina i mladoženjina doma, preselit će se zajedno u mladoženjin dom.

(...)

Marija: Svi su varali [spavali skupa prije braka, op. A.C.], kako i donos, ali potla je lipo kada prevariš (smijeh). (...) Čuješ, a zato smo se oženili, čo ćemo reć, tako je i gotovo“.

Nisam zabilježila da su roditelji morali provjeravati mladence prve bračne noći. Ali početkom 20. stoljeća, a sigurno i prije, pa sve do početka 50-ih godina postojalo je nepisano pravilo o tome kada se smije spavati skupa, odnosno koliko dana *nevestica* nakon pira ne smije spavati s mužem – tri ili sedam dana nakon svadbe, a ni prije svadbe nije bilo dozvoljeno. Kazivači nisu znali zašto je to bilo tako. Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) čula je po pričama od starijih da se samo prvi dan nakon *pira* ne smije skupa spavat, ali u njeno vrijeme nije bilo tako, a nije bilo ni 50-ih godina. Dragica i Ive Crnčić (vjenčani 1953. godine, iz Šila) ispričali su mi priču o jednoj *noni*, koja se udala oko 1910. godine, na početku 20. stoljeća:

„...njegova baba, nona, je meni pričala: 'Ma, Dragica, ča, ja san ti bila va drugon stanju, a ja san bila na dno Hlape', a dečko joj je bi isto zo Žestilca. I govori: 'Ja u drugon stanju, a meni mama ne zna'. A oženili se [prije, op. A.C.] 8 dana, on u Žestilac, ona u Hlapu. 'On bi prišo do te Labrove, a ja veće noseća' (...). Ona ni smela poč š njin, aš se ne smi to poč spat kad se oženiš. Ona je bila trudna, a nisu smeli poč spat. Ali kad smo se mi oženili, to ni bilo, to se oženilo i moglo se poč spat“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Ostali kazivači, nisu čuli za ovakvo pravilo, a oni mlađi bili su i začuđeni da je takvo pravilo postojalo. Mila Milanković (udana 1963. godine, iz Županja) istaknula je kako je soba za prvu bračnu noć 60-ih morala biti lijepo i posebno uređena, ali svi ostali kazivači naveli su samo da mora biti čista i uredna. Ovdje ću spomenuti i što je Nevenka Trubić-Uravić zapisala o prvoj bračnoj noći i kada se ona mogla dogoditi:

„Ako je pir o mesopusti, ondrat se je prvu nediju za piron tonca još jedan tonoc, sada va sali kadi je tonoc za svih. (...) Va staro vrime nevestica dokla ni ov tonoc odtoncala ni smela spat s mužen, aš više ne bi bila lipa“ (Trubić-Uravić 1995: 176).

Drugi dan, poslije pira, tijekom dana ili navečer, održi se ručak za mladence, kumove i najbližu rodbinu, te se posluži hrana koja se ostala od svadbe. Ovakav su ručak imali svi kazivači, od 50-ih godina do danas:

„Obično se reče da se mora ali pirovat, ali mirovat, a to znači da mora bit svega dosti i još ostat, pok se drugi dan služi on višak hrani i dokla ki more opet kantat i toncat, ali su više-monje svi s hrapavin grlon“ (ibid.).

U Polju i Šilu, prema kazivanjima kazivača iz tih mjesta, sve do sredine 2000-ih godina, na ovom su ručku mladenci morali služiti goste, odnosno oni preuzimaju ulogu domaćina. Tako je zapisala i Nevenka Trubić-Uravić za početak 20. stoljeća (usp. *ibid.*). Prema riječima Sonje i Sanjina Kirinčića (vjenčani 1994. godine, iz Šila) gosti su se trudili otežati posluživanje, npr. proliti vino, sakriti pribor za jelo itd. Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) kaže kako je njoj to uvijek bilo interesantno kad je kao gost bila na takvom ručku, „ma kad se to tvoje kože tiče, ni ti baš drago (smijeh)“.

Nakon svadbe, također je bitno „da se ne zaboravi komu od roda odnest pira“ (*ibid.*), odnosno kutiju pira – kutiju s kolačima. Prema kazivanjima kazivača koji su se vjenčali 50-ih i 60-ih godina, kolači su se dijelili samo rodu do 60-ih godina, a od 60-ih godina i drugima u selu. Kutije pira, odnosno kolače, sve do danas se dijeli. Mladenka i mladoženja dijele kolače svaki u svome selu i svome rodu, a mogu i roditelji odnijeti nekome susjedu ili nekome u selu. Trubić-Uravić (usp. *ibid.*) zapisala je kako je nekad⁷⁰ rodbina mogla i odbiti primiti kutiju pira, ako nisi bili zadovoljni odabranicom ili odabranikom, no, nisam zabilježila da se to događalo od 50-ih:

„Oni ki prime pira zahvale uz uobičajeno: „Tako hvala i neka van Bog da mira“. Dogodi se i to da niki neće prijet, npr. ako nisu zadovoljni za koga se je njihova netjakinja oženila. Komentar: „Od Antice smo prijeli aš se je oženila bogato, a od Katice nećemo aš je zela onoga siromašinu“ (*ibid.*).

Trubić-Uravić (usp. *ibid.*) je također zabilježila jedan događaj nakon svadbe (samo tijekom mesopusta) početkom 20. stoljeća, za koji mi moji kazivači koji su se vjenčali 50-ih godina nisu ispričali, a ni nitko od ostalih, što vjerojatno znači da se 50-ih godina više nije izvodio. Početkom 20. stoljeća, ako je svadba bila u vrijeme mesopusta, mladi je par morao ići plesati još jedan *tonoc* prvi dan nakon svadbe, odnosno u nedjelju (usp. *ibid.*): „Kumpar plati tonoc i opet zome toncat nevesticu i kumi, a za njen toncaju svi čeranj pirovjane, tako da se još jedanput svi pokažu. (...) S ovin se pir završava“ (*ibid.*).

6. Udovci i udovice

Za ženidbu udovaca i udovica posebni je običaj zabilježen samo za 50-e, 60-e i 70-e godine 20. stoljeća. Kada su udovac i udovica sklapali brak, sumještani ili njihovi prijatelji i

⁷⁰ Prema tome koga je u napomeni na kraju rada navela kao kazivačicu (Marica Trubić iz Gostinjske, rođena 1905. godine), pretpostavljam da se radi o početku 20. stoljeća.

poznanci⁷¹ radili bi buku loncima, rogovima ili nečim drugim što je moglo stvarati veliku buku, ispred kuće udovca ili udovice, dok ne dobiju nešto za popiti:

„Ako su znali da se udovac ili udovica žene, onda su in hodeli lupat so latami, da se udovac i udovica ženi. A oni ki su bili, ma da će se oni šotoman [tajno, op. A.C.] oženit, ma će vraga. (..) Va selu su ih dočekali, i onda su in morali nosit van vino i čo ti ja znan. (...) A dokli in ne daš pit, ti lupaju ko ludi. (...) A kada si in da pit – ma oni bi bili Boga dali za vino – onda prestanu lupat, nego pit“ (Dragica Crnčić, Šilo).

Ive Crnčić (oženjen 1953. godine, iz Šila) dodaje: „Ako bi se ki usprotivi, lupali bi ti, do dana, dok in nešto ne daš, celo selo bi zvonelo.“ „Etnolozi takve običaje nazivaju običajima izrugivanja, a poznati su i drugdje u Europi“ (Vitez 2003: 69). Kazivanje Iva Crnčića, koje ću u nastavku prikazati u radu, pokazalo je i da nije bilo razlike u običaju ako se ženi samo udovac ili samo udovica, buku bi radili neovisno o tome je li žena ili muškarac. Prema kazivanjima kazivača, koji su brakove sklopili 80-ih godina, taj se običaj ili više nije izvodio ili samo rijetko, tek bi se poneki slučaj pojavio. Kazivači koji su brakove sklopili 90-ih godina znali su samo da se nekad „morda njimi bubalo“ (Sanjin Kirinčić, Šilo). Kazivači od 2000-ih godina nisu bili upoznati s ovim običajem.

Kazivači koji su brakove sklopili 50-ih, 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća govorili su da su se udovci najčešće ženili iz potrebe, jer im je samački život bio težak. Udovice su se rjeđe ponovno udavale. Odluka o ponovnoj udaji ili ženidbi bila je u potpunosti njihova. Zanimljiva je priča Iva Crnčića koji je kao kum sudjelovao na jednoj takvoj svadbi sredinom 70-ih godina 20. stoljeća:

„Ja san bi kum jednin udovcima, ja san bi san, ali to smo bili na mjesnon odboru, a skriveno su se u crkvi vjenčali, to je moralo bit nigdi okolo '75, '76, ja san ime auto. (...) I ja čujen, mi smo nutri, poli matičara, da niki hodi po hodniku, ja san posumnja vaje, šli smo vanka, seli smo va auto vaje i ka smo mi krenuli za mnon je bilo 10 auta. Ja san ti dva puta zakoči malo, dobro da se nisu porazbijali. Ja san onda krenu, onda san ja bi vozač pravi, i po gasu i sve, i kad smo prišli na Gostinjac [na raskrižje, op. A.C.], skrenu san na Hlapu, zine kjuč od konobe, tamo san ime vino i sve, i mi pijemo. A oni su šli leteć Poje, a njega nema. Prišli va Šilo, va garažu – svite, svite. Nema ga ni ovdi. I mi smo jeno doba šli i prišli smo tamo kadi je ona živela. Oni nas čekaju i sve. Morali smo stat. Onda smo imeli 10 litra vina i bukaletu, već son ime va auta, ze son na Hlapoj. Onda smo došli tamo, pjevali i tako šalili se. (...) Ja san sta sa auton kada san doša na masu

⁷¹ Samo muškarci, kazivači nisu potvrdili da su i žene sudjelovale u stvaranju buke.

ondi. I ja ren van od auta – 'Šta ćemo, oćemo sa lupanjen ili bez lupanja?' – ja govorin. Niki kaže – 'Ćemo videt šta ćemo!'. I ja ren va bunker i držin 10 litra vina i bukaletu i sve. 'Nećemo onda lupat, ne treba lupat, ne'. Inače bi bili lupali. Ovo su baš bili oba udovci, ali isto bi bilo da je samo jedan bil udovac ili udovica.

Prema kazivanju Dragice Crnčić (udana 1953. godine, iz Šila), 50-ih godina 20. stoljeća, udovci i udovice su sklapali brakove samo petkom. Kazivačice Mila Milanković (udana 1963. godine, iz Županja) i Štefica Pavačić (udana 1967. godine, iz Polja) nisu sigurne jesu li udovci i udovice 60-ih godina sklapali brakove na neke druge dan (osim već spomenutih dana – subote, i eventualno srijede). Kazivanje Anke Feretić (udane 1984. godine, iz Gabonjina) o vjenčanju jednog udovca 70-ih godina pokazuje da je tada i subota bila dan za sklapanje brakova udovaca i/ili udovica:

„...onda su mu muški hodeli, pa su mu va rog, od vola rog [trubili, op. A.C.]... onda bi mu bili pod puneštrun trubili. To je bilo aš se udovac ženi. Baš je bilo na subotu, ali sve je to bilo kratko. To je bilo samo kod matičara, ne znan ako su imeli vičeru. Ne znan ni ako je mora dat pit“.

Na temelju ovoga kazivanja može se uočiti da udovci i udovice nisu imali cijelu svadbenu proceduru. Anica i Antun Šantić (vjenčani 1976. godine, iz Čižića) potvrdili su da 70-ih godina, pri takvom vjenčanju, gore opisane svadbene procedure ne bi bilo, takva bi svadba bila, što je više moguće, jednostavna. Jednostavnost ovakvih svadbi potvrdili su i kazivači vjenčani 50-ih i 60-ih godina 20. stoljeća.

7. Zaključak

U radu sam opisala i analizirala predsvadbene i svadbene običaje na području Dobrinjštine na otoku Krku. Naglasak je u radu bio na promjenama koje su se tijekom vremena u običajima u ovome kraju dogodile. Rad sadrži i opise konkretnih slučajeva i pojedinih izvedbi, odnosno realizaciju određenih običaja. Idealna svadba s idealnom procedurom ne postoji, pa sam, prema tome, u svoj rad pokušala uklopiti i sva ona kazivanja koja govore o svadbenim nesavršenostima. Smatram da su upravo nesavršenosti čar i posebnost svake svadbe, jer svadba je dio životne prakse, nemoguće ju je odijeliti od vremena, prostora i svih ljudi koji sudjeluju izravno ili neizravno.

U radu sam se fokusirala na vrijeme od 50-ih godina do danas, a navela sam i podatke koje sam dobila i za ranija razdoblja. Utjecaji na promjene su u tom razdoblju bili višestruki. Veće promjene su se dogodile za vrijeme dvaju svjetskih ratova tijekom 20. stoljeća.

Siromaštvo uzrokovanom dvama ratovima sigurno je utjecalo na svadbenu odijevanje, jer je bilo teško kupiti nakit ili dati sašiti novu odjeću. Ali i prirediti svadbenu večeru bio je izazov, pa su se svadbe poput one Dragice i Iva Crnčića (vjenčani 1953. godine), na kojoj je bilo 80 ljudi, smatrale velikim svadbama, jer trebalo je počastiti toliko ljudi i platiti sve što se moralo platiti. Kazivačica Marija Brnić (udana 1954. godine, iz Sužana) navela je kako je poslije rata teško bilo nabaviti namirnice s kojima bi se svadbena večera pripremila i počastilo uzvanike, pa je mnogima rodbina još 50-ih iz Amerike slala brašno, kavu i ostale suhe namirnice, s kojima bi mogli napraviti svadbu, ali slali su im i odjeću, nekima haljine i odijela, nekima samo dio odjeće – vijenac, cipele ili nakit. Smatram da je na promjene u predsvadbenim i svadbenim običajima na Dobrinjštini utjecalo i uvođenjem trajektne linije 1959. godine i otvaranje Krčkog mosta 1980. godine. Bolja prometna povezanost omogućila je ne samo češća putovanja na kopno, već i s kopna na otok. Omogućilo je i pronalazak bračnih partnera koji nisu bili iz istog sela ili blizu, nisu imali iste običaje i razmišljanja. Smatram da u proučavanju promjena u običajima ne treba zanemariti promjene u prometnim infrastrukturama. Bolja prometna infrastruktura omogućila je pogled u „jedan drugi svijet“ na kopnu, drugačiju perspektivu. Također omogućila je lakše održavanje svadbi i svadbenih večera na kopnu – u Rijeci, Opatiji, Trsatu, gdje se ne održavaju u potpunosti isti običaji kao na otoku, što je značilo da se neki običaji ili neće izvoditi ili će se prilagoditi. A omogućilo je i češće odlaske u Trst, gdje su mladenci mogli nabavljati stvari koje su im trebale za svadbu po nešto jeftinijoj cijeni. Isto tako smatram da je izgradnja društvenih domova na Dobrinjštini također unijela promjene, ali i održavanje svadbi u hotelima i restoranima. S izgradnjom društvenih domova i održavanjem svadbi u društvenim domovima, hotelima i restoranima, bilo je puno više mjesta za svadbenu večeru, drugačije je bilo uređenje prostora, bilo je više mjesta za plesanje, mjesta za više uzvanika, ali i za razne svadbene komedije. Zbog ponešto drugačijeg prostora i stolova u hotelima i restoranima, od onog koji se u kući pripremao za svadbu, i raspored sjedenja se mijenjao. Nije se uvijek moglo sjediti onako kako je određivao unaprijed dogovoren red „ki će se s kogun pejat“. Automobili su, od početka 70-ih, svakako promijenili kretanje svadbene povorke. Svirku sopela i gromoglasno pjevanje svadbene povorke koja pješke ide po mladenku, zamijenilo je trubljenje ukrašenih automobila. *Barikade* su se mogle odvijati i na nepredviđenim mjestima na putu kuda automobili prolaze, ne samo ispred mladenkine kuće ili negdje blizu. Prilagodba koja se u tom pogledu dogodila jest da sopele mladenku i mladoženju doprate do automobila i od automobila (ako crkva nije u istom mjestu gdje je i mladenka). Iako se možda čini nebitnim, no kretanje svadbene povorke automobilima utjecalo je i na odabir odjeće i obuće za svadbu. Ulaštene uske cipele i visoke

potpetice nisu previše ugodna obuća za neasfaltirane ceste, a odjeća za dugo hodanje morala je biti i ugodna, ali i lijepa (jer ipak se treba ljepše obući za svadbu): „...mladenke su bile va postolićih i to se je zo Čižić hodelo va postolih, a mi drugi (...) va kopicah [šlape, op. A.C.] se je hodelo“ (Marija Brnić, Sužan). Svakako treba uzeti u obzir i ulogu Katoličke crkve u promjenama svadbenih običaja, u smanjenju ženidbenih napovjedi, te u kratkotrajnoj izmjeni dana sklapanja braka. Ne treba zanemariti u novije doba i utjecaj Interneta, društvenih mreža i *online* trgovine (koja omogućuje sve nadomak ruke), putem kojih se šire nove ideje i moda. Promjene svadbenih običaja potiču i neki vrlo praktični razlozi, npr. darivanje se s petka pomaknulo na četvrtak, zato što bi se uzvanici družili do jutarnjih sati, pa bi svi skupa, i mladenci i uzvanici, bili umorni na dan svadbe.

Slažem se sa Zvonkom Benkovićem (usp. 2018: 294, 295) kada kaže da svadbu ne treba promatrati samo kao privatni čin određenog bračnog para, jer one su i u suvremeno doba važan događaj iz kojeg možemo iščitati društveni i ekonomski aspekt, razgranatost obiteljskih, prijateljskih i dobrosusjedskih, seoskih veza i odnosa, kao i želju da pokažu novostečeni status. Mladi parovi i danas se odlučuju imati *pir* na placi, a gledatelja i danas ima, iako u puno manjem broju nego sredinom 2000-ih i prije. No, ponekad je teško razlučiti žele li *pir* na placi sami mladenci ili njihovi roditelji, ili to samo rade zato što je takav običaj. Prema Nadi Simović, ako imaš *pir* na placi „onda želiš da te se vidi, onda plešeš, pjevaš i vesel si, ne stojiš z bandi kako trubilo“ (Nada Simović, Hlapa), jer na placi si da pokažeš svoj novi, bračni status.

Tijekom istraživanja pojavile su se neke zanimljive teme vezane uz svadbene običaje, koje predlažem za neka druga šira istraživanja. Videozapisi i fotografije sa svadbi bogat su izvor za proučavanje i pružaju mogućnost uočavanja detalja koje su kazivači već možda zaboravili. Iako u svome istraživanju jesam proučavala fotografije koje sam pronašla i koje su mi kazivači pokazivali, smatram da je potrebna puno opširnija i detaljnija analiza svadbenih fotografija, ali i videozapisa. Uz to, i bračna putovanja smatram zanimljivom temom za istraživanje. U proučavanju promjena u svadbenim običajima, ali i običajima općenito, ne bi trebalo zanemariti povratnike iz Amerike (sredinom 20. stoljeća) ili drugih zemalja u koje su Hrvati odlazili i vraćali se. Ive Jelenović (usp. 1948: 71, 72) uočio je kako su povratnici dolazili doma i oživljavali neke stare običaje i pjesme, baš kako ih oni pamte kad su otišli. Smatram da bi ovakvo istraživanje uvelike pridonijelo novim saznanjima o svadbenim običajima i na području cijelog otoka Krka.

8. Literatura i izvori

BENKOVIĆ, Zvonko. 2018. Promjene svadbenih običaja u toliškome kraju od kraja 19. stoljeća do suvremenoga doba. Zagreb: Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta (doktorski rad).

BLAŽEVIĆ, Velimir. 2014. „Ženidbeni oglasi ili navještaji“. *Vjera i djela. Portal katoličkih teologa*, 2. siječnja. <https://www.vjeraidjela.com/zenidbeni-oglasii-ili-navjestaji/> (pristup 9.9.2019.).

ELLIS, Carolyn, ADAMS E. Tony, BOUCHNER P., Arthur. 2010. „Autoethnography: An Overview“. *Forum: Qualitative Social Research* 12/1, Art. 10: 40 paragrafa. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1101108> (pristup 24.9.2019.).

GRŠKOVIĆ-VLASTELIN, Josip. 2004. *Polje u dvadesetom stoljeću*. Polje – Rijeka: Povijesno društvo otoka Krka, Adamić.

GULIN ZRNIĆ, Valentina. 2006. „Domaće, vlastito i osobno: Autokulturna defamilijarizacija“. U *Etnologija bliskoga - Poetika i politika suvremenih terenskih istraživanja*, ur. Jasna Čapo Žmegač, Valentina Gulin Zrnić, Goran Pavel Šantek. Zagreb: Jesenski i Turk, 73 – 95.

HLAČA, Nenad. 2006. „Forma sklapanja braka u Republici Hrvatskoj od „liberalizma“ do „katolicizma“ i natrag“. *Bogoslovska smotra* 76/4: 1059-1071.

JELENOVIĆ, Ive. 1948. *Neki proljetni običaji u Dobrinju na otoku Krku. Mesopusni i svadbeni običaji u Dobrinju (otok Krk)*. ONŽO NZ 4 a-b, HAZU. Fotokopija Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp 1575.

PAVAČIĆ JECALIĆEV, Ivan. 1982. *U Dobrinju milo zvoni zvone. Zbirka notnih zapisa narodnih pjesama i plesova otoka Krka*. Rijeka: Kulturno prosvjetno društvo „Ivan Matetić Ronjgov“.

PAVAČIĆ JECALIĆEV, Ivan. 2008. *Lusmarine moj zeleni. Pučka glazba otoka Krka*. Krk: Grad Krk, općina Dobrinj, ustanova „Ivan Matetić Ronjgov“.

RADIĆ, Ivan. 2004. *Zasopimo sopile*. Rijeka: vlastita naklada – Ivanka Radić.

s. n. 2018. „12. travnja 1959. – Zaplovio prvi trajekt u Hrvatskoj“. *Kigo.hr. Hrvatski dnevni portal*, 12. travnja. <https://www.kigo.hr/12-travnja-1959-zaplovio-prvi-trajekt-u-hrvatskoj/> (pristup: 9.9.2019.).

ŠIROLA, Stjepan, 1933. „Manji prinosi. Pir u Dobrinju na Krku“. *Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena* 29/1: 233-234.

TRUBIĆ-URAVIĆ, Nevenka. 1995. „Narodni običaji u Dobrinjštini“. *Narodni život i običaji otoka Krka. knjiga 1. Krčki zbornik* 32: 155-191.

TURČIĆ, Branko. 1996. „O tradicionalnoj upućenosti Šila na more“. *Krčki zbornik* 35/2: 119-128.

VITEZ, Zorica. 2003. *Hrvatski svadbeni običaji*. Zagreb: Golden Marketing, Tehnička knjiga.

ZEBEC, Tvrtko. 2005. *Krčki Tanci: Plesno-etnološka studija*. Zagreb – Rijeka: Institut za etnologiju i folkloristiku, Adamić.

9. Popis kazivača

ANA ŽIVKOVIĆ, rođ. u Polju 25.6.1994., živi u Polju; datum intervjuja 6.9.2019. u Šilu.

ANDREJA CAR, djev. Mihajić, rođ. u Klimnu 25.8.1991., živi u Šilu, udana 8.10.2016.; datum intervjuja 2.8.2019. u Šilu.

ANICA ŠANTIĆ, djev. Šantić, rođ. u Čižićima 27.6.1948., živi u Čižićima, udana 24.4.1976.; datum intervjuja 30.7.2019. u Čižićima.

ANKA FERETIĆ, djev. Gržetić, rođ. u Gabonjinu 16.5.1963., živi u Gabonjinu, udana 28.1.1984.; datum intervjuja 1.8.2019. u Gabonjinu.

ANTICA (ANTONIA) MALATESTINIĆ, djev. Brnić, rođ. u Čižićima 24.11.1931., živi u Sužanu, pokojni muž iz Sužana, udana 1950.; datum intervjuja 30.7.2019. u Sužanu.

ANTON FERETIĆ, rođ. u Tribuljama 16.2.1956., živi u Gabonjinu, oženjen 28.1.1984.; datum intervjuja 1.8.2019. u Gabonjinu.

ANTUN (TONE) PLIŠIĆ, rođ. u Županjama 26.4.1950., živi u Županjama, oženjen 24.4.1982.; datum intervjuja 31.7.2019. u Županjama.

ANTUN ŠANTIĆ, rođ. u Tribuljama 15.2.1940., živi u Čižićima, oženjen 24.4.1976.; datum intervjua 30.7.2019. u Čižićima.

BISERKA LENIĆ, djev. Jakominić, rođ. u Hlapi 12.6.1968., živi u Hlapi, udana 20.1.1990.; datum intervjua 31.7.2019. u Hlapi.

DRAGAN SIMOVIĆ, rođ. u Viču u Srbiji 4.1.1954., živi u Hlapi, oženjen 24.4.1984.; datum intervjua 31.7.2019. u Hlapi.

DRAGICA CRNČIĆ, djev. Justinić, rođ. u Polju 19.10.1932., živi u Šilu, udana 14.11.1953.; datum intervjua 29.7.2019. u Šilu.

IVAN (IVE) CRNČIĆ, rođ. u Hlapi 23.1.1928., živi u Šilu, oženjen 14.11.1953.; datum intervjua 29.7.2019. u Šilu.

IVAN RENČIĆ, rođ. u Gabonjinu 28.2.1956., živi u Njivicama, oženjen 22.6.1985.; datum intervjua 1.8.2019. u Gabonjinu.

IVONA FUGOŠIĆ, rođ. u Dobrinju 5.11.1994., živi u Dobrinju; datum intervjua 6.9.2019. u Šilu.

JELENA CRNČIĆ, djev. Potkonjak, rođ. u Dabru 23.3.1955., živi u Šilu, udana 24.2.1990.; datum intervjua 25.7.2019. u Šilu.

MARIJA (MARICA) BRNIĆ, djev. Malatestinić, rođ. na Sužanu 24.11.1932., živi na Sužanu, pokojni muž iz Čižića, udana 20.2.1954.; datum intervjua 30.7.2019. u Sužanu.

MARIJA PLIŠIĆ, djev. Šegulja, rođ. u Portu 31.12.1953., živi u Županjama, udana 24.4.1982.; datum intervjua 31.7.2019. u Županjama.

MARINA ČOP, djev. Justinić, rođ. u Polju 8.8.1985., živi u Gerovu, udana 23.4.2016.; datum intervjua 28.8.2019. u Polju.

MARINA KIRINČIĆ, rođ. u Šilu 28.1.1995., živi u Šilu; datum intervjua 6.9.2019. u Šilu.

MILA MILANKOVIĆ, djev. Tabako, rođ. u Gostinjcju 13.10.1939., živi na Županjama, udana 1963.; datum intervjua 30.7.2019. u Županjama.

MIRA CRNČIĆ, rođ. u Županjama 4.10.1994., živi u Šilu; datum intervjua 6.9.2019. u Šilu.

MIRJANA MRAKOVČIĆ, djev. Car, rođ. u Šilu 18.8.1983., živi u Šilu, udana 6.10.2001.; datum intervjua 30.8.2019. u Šilu.

MIRKO CRNČIĆ, rođ. u Županjama 29.2.1956., živi u Šilu, oženjen 24.2.1990.; datum intervjua 25.7.2019. u Šilu.

MLADEN LENIĆ, rođ. u Rijeci 23.10.1955., živi u Hlapi, oženjen 20.1.1990.; datum intervjua 31.7.2019. u Hlapi.

NADA SIMOVIĆ, djev. Crnčić, rođ. u Hlapi 9.1.1962., živi u Hlapi, udana 24.4.1984.; datum intervjua 31.7.2019. u Hlapi.

NINA LENIĆ, rođ. u Dobrinju 18.8.1995., živi u Hlapi; datum intervjua 6.9.2019. u Šilu.

ROBERT ČOP, rođ. u Rijeci 6.2.1983., živi u Gerovu, oženjen 23.4.2016.; datum intervjua 28.8.2019. u Polju.

SANJIN KIRINČIĆ, rođ. u Šilu 29.9.1970., živi u Šilu, oženjen 23.4.1994.; datum intervjua 30.8.2019. u Šilu.

SONJA KIRINČIĆ, djev. Tabako, rođ. u Županjama 10.5.1971., živi u Šilu, udana 23.4.1994.; datum intervjua 30.8.2019. u Šilu.

STANKA LUKARIĆ, djev. Gržetić, rođ. u Dobrinju 1.5.1946., živi u Dobrinju, udana 25.1.1969.; datum intervjua 30.8.2019. u Dobrinju.

ŠTEFICA PAVAČIĆ, djev. Crnčić, rođ. u Polju 15.12.1943., živi u Polju, udana 23.9.1967. (kod matičara), 24.9.1967. (u crkvi); datum intervjua 2.8.2019. u Polju.

TONČIĆ CAR, rođ. u Šilu 21.12.1984., živi u Šilu, oženjen 8.10.2016.; datum intervjua 2.8.2019. u Šilu.

SVADBENI OBIČAJI U DOBRINJU NA OTOKU KRKU

Sažetak

U radu se opisuju i analiziraju predsvadbeni i svadbeni običaji na području općine Dobrinj na otoku Krku. Rad se prvenstveno temelji na rezultatima vlastitih terenskih istraživanja, ali je nadopunjen i literaturom i izvorima, te vlastitim sjećanjima. Naglasak je u radu na promjenama koje su se dogodile od 1950-ih godina 20. stoljeća do danas, 2019. godine, iako se u radu razmatra i razdoblje do 50-ih godina, kada kazivači navode podatke za to razdoblje. Konkretno se promjene promatraju sa svrhom proširivanja znanja o predsvadbenim i svadbenim običajima na području Dobrinjštine. Rad je tematski podijeljen na pet cjelina: predsvadbeno razdoblje (upoznavanjem mladih, predbračnim odnosima i vanbračnom djecom te preprekama za brak), prosidba i zaruke, planiranje svadbe i događaji prije svadbe (vrijeme i mjesto održavanja svadbe, vjenčanje, pozivanje, kumovi, druga *napovid* i ručak prije *pira*, darivanje, momačka i djevojačka večer, svadbena hrana, svadbena odjeća i oprema), svadba (okupljanje kod *nevestića* i *nevestice*, *pir* na placi, svadbena večera, nakon *pira*), udovci i udovice.

Ključne riječi: predsvadbeni običaji, svadbeni običaji, Dobrinj, otok Krk, promjene

WEDDING CUSTOMS IN DOBRINJ ON THE ISLAND OF KRK

Summary

This academic paper describes and analyzes pre-wedding and wedding customs in the Dobrinj municipality on the island of Krk. The paper is based primarily on the results of the author's own field research, but is supplemented by literature and sources, as well as the author's own memories. Emphasis is placed in the paper on changes that have taken place from the 1950s to the present, in 2019, although the paper also considers the period up to the 1950s, the period for which data is provided. Changes are being observed for the purpose of expanding knowledge of pre-wedding and wedding customs in the Dobrinj area. The paper is thematically divided into five sections: pre-wedding period (meeting of young people, pre-marital relationships and extramarital children and impediments to marriage), engagements, wedding planning and pre-wedding events (time and place of wedding, wedding, invitation, best man and maid of honor, the second church announcement and lunch before the wedding, gift giving, bachelor and bachelorette party, wedding food, wedding wear and accessories), wedding (gathering with brides and grooms, wedding on the piazza, wedding dinner, after the wedding), widows.

Keywords: pre-wedding customs, wedding customs, Dobrinj, island Krk, changes